

**КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ПРАВА
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ**

Кафедра міжнародного права та галузевих правових дисциплін

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

за темою:

**ЗАСТОСУВАННЯ КОЛІЗІЙНИХ НОРМ ЩОДО СПАДКУВАННЯ В
МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ**

Виконала:

здобувачка 2 курсу, групи ММ-21д
освітньо-професійної програми
«Міжнародне право»
спеціальності 293 «Міжнародне право»
Попкова Олександра Олександрівна

Науковий керівник:

Мельниченко Оксана Вікторівна, кандидат
юридичних наук, доцент кафедри міжнародного
права та галузевих правових дисциплін

Рецензент: Барабаш Алла Григорівна, кандидат
юридичних наук, доцент, доцент кафедри
публічного і приватного права Навчально-
наукового інституту права і соціальних
технологій Національного університету
«Чернігівська Політехніка»

Робота допущена до захисту в ЕК

«__» _____ 20__ р.

Завідувач кафедри:

Регушевський Едуард Євгенович, кандидат
юридичних наук, доцент, доцент кафедри
міжнародного права та галузевих правових
дисциплін

КИЇВ-2025

Реєстрація

номер

дата

підпис завідувача кафедри**Рекомендовано****до захисту**

підпис наукового керівника

ініціали,

прізвище наукового керівника

Результат захисту

оцінка

дата

захисту

Голова ЕК

підпис

ініціали,

прізвище

Члени ЕК

підпис

ініціали,

прізвище

підпис

ініціали,

прізвище

підпис

ініціали,

прізвище

підпис

ініціали,

прізвище**Секретар ЕК**

підпис

ініціали,

прізвище

**КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ПРАВА
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ**

**ПОДАННЯ
ГОЛОВІ ЕКЗАМЕНАЦІЙНОЇ КОМІСІЇ
ЩОДО ЗАХИСТУ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ**

Направляється студентка Попкова Олександра Олександрівна до захисту магістерської роботи.

Освітній ступінь «Магістр».

Освітньо-професійна програма «Міжнародне право».

Спеціальність 293 «Міжнародне право».

Галузь знань: 29 «Міжнародні відносини».

На тему: «Застосування колізійних норм щодо спадкування в міжнародному приватному праві».

Випускова магістерська рецензія додається.

Завідувач кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства КУП НАН України,

к. ю. н., доцент _____ Е.Є. Регушевський

Довідка про успішність

Попкова Олександра Олександрівна за період навчання за спеціальністю «Міжнародне право» з 2023 року до 2025 року повністю виконала навчальний план за напрямом підготовки, з таким розподілом оцінок за:

національною шкалою: відмінно _____%, добре _____%, задовільно _____%;

шкалою ЄКТС: А _____%; В _____%; С _____%; D _____%; E _____%.

Методист _____

Висновок керівника магістерської роботи

Студентка Попкова Олександра Олександрівна вчасно виконала поставлені перед ним науковим керівником завдання щодо виконання магістерської роботи на тему «Застосування колізійних норм щодо спадкування в міжнародному приватному праві», у повному обсязі розкрила зміст заявленої теми дослідження, чітко дотримувалася вимог структуризації і оформлення роботи у відповідності із Методичними рекомендаціями щодо виконання та захисту магістерських робіт Київського університету права Національної академії наук України. З огляду на відсутність значних недоліків дослідження роботи Попкової О. О. може бути допущено до захисту.

Науковий керівник _____ О.В. Мельниченко

“ _____ ” _____ 20 _____ року

**Висновок кафедри міжнародного права та галузевих правових дисциплін
КУП НАНУ на магістерську роботу**

Магістерську роботу розглянуто. Студентка Попкова О. О. допускається до захисту цієї роботи в Екзаменаційній комісії.

Завідувач кафедри міжнародного права та галузевих правових дисциплін

_____ (прізвище, ініціали)
(підпис)

“ _____ ” _____ 2025 року

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ПРАВА НАН УКРАЇНИ

Кафедра міжнародного права та галузевих правових дисциплін
Освітній ступінь «Магістр»
Освітньо-професійна програма «Міжнародне право»
Спеціальність 293 «Міжнародне право»
Галузь знань 29 «Міжнародні відносини»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри міжнародного
права та галузевих правових
дисциплін
Регушевський Е.Є.
_____
(підпис)
« ____ » _____ 2025 року

ЗАВДАННЯ **НА МАГІСТЕРСЬКУ РОБОТУ**

Здобувача другого (магістерського) рівня вищої освіти
Попкової Олександри Олександрівни

1. Тема роботи: «Застосування колізійних норм щодо спадкування в міжнародному приватному праві»

Керівник роботи: Мельниченко О.В., к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права та галузевих правових дисциплін КУП НАН України,

_____
(підпис)

2. Строк подання студентом роботи – до «19» червня 2025 року

3. Вихідні дані до роботи: Магістерська дипломна робота на тему «Застосування колізійних норм щодо спадкування в міжнародному приватному праві» складається зі вступу, двох розділів (Розділ 1 «Загальна характеристика інституту спадкування у міжнародному приватному праві», Розділ 2 «Проблемні питання застосування колізійних норм щодо спадкування та шляхи їх вирішення»), висновків, списку використаних джерел із 99 найменувань.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити):

До розгляду і розборки були рекомендовані наступні питання:

— розкрити основні поняття інституту спадкування в міжнародному

- приватному праві;
- проаналізувати джерела міжнародно-правового регулювання спадкування;
  - розглянути питання спадкування за законом та за заповітом;
  - виокремити проблеми застосування колізійних норм щодо спадкування;
  - визначити шляхи вирішення проблем застосування колізійних норм у спадкуванні.

5. Консультанти розділів магістерської роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
1. Загальна характеристика інституту спадкування у міжнародному приватному праві	Мельниченко О.В., к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права та галузевих правових дисциплін КУП НАН України,		
2. Проблемні питання застосування колізійних норм щодо спадкування та шляхи їх вирішення	Мельниченко О.В., к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права та галузевих правових дисциплін КУП НАН України,		

6. Дата видачі завдання: « _____ » _____ 2025 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів дипломного проекту (роботи)	Строк виконання етапів проекту (роботи)	Примітка
1.	Погодження плану та підбір літератури	До 26.12.2024	
2.	Написання вступу та I розділу магістерської роботи	з 26.12.2024 - 26.01.2025	
3.	Написання II розділу магістерської роботи	з 26.01.2025 - 30.04.2025	
4.	Реєстрація магістерської роботи на кафедрі	з 21.04.2025 - 07.05.2025	
5.	Попередній <u>захист</u> магістерської роботи на кафедрі	з 07.05.2025 - 23.05.2025	
6.	Оформлення письмового відгуку наукового керівника, рецензування та допуск <u>кафедрою магістерської роботи</u> до <u>захисту</u> в Екзаменаційній комісії	з 23.05.2025 - 19.06.2025	

Здобувач вищої освіти _____ **Попкова О.О.**
(підпис)

Керівник роботи _____ **Мельниченко О.В.**
(підпис)

Консультант роботи _____
(підпис)

АНОТАЦІЯ

Робота містить 120 сторінок, список використаних джерел становить 99 найменувань.

«Застосування колізійних норм щодо спадкування в міжнародному приватному праві»

Актуальність теми зумовлена високим рівнем глобалізації, зростає кількість спадкових справ, ускладнених іноземним елементом. Міграційні процеси, укладання шлюбів між громадянами різних держав, придбання майна за кордоном та інші фактори сприяють виникненню спадкових правовідносин, які виходять за межі однієї юрисдикції. Це зумовлює необхідність ефективного правового регулювання таких відносин, що, у свою чергу, вимагає чіткого визначення застосовного права.

Об'єктом дослідження є відносини у сфері спадкування в міжнародному приватному праві. Предметом - механізм правового регулювання відносин спадкування у міжнародному приватному праві, нормативно-правові акти, міжнародні договори, правозастосовча практика.

Метою даного дослідження є аналіз національного законодавства України та іноземних держав щодо права на спадкування, виокремлення проблем у сфері правового регулювання відносин щодо здійснення права на спадкування та викладення власного бачення щодо вдосконалення механізмів їх правового регулювання.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у комплексному аналізі правової природи спадкування в міжнародному контексті, а також у формулюванні авторських пропозицій щодо вдосконалення механізму вибору застосовного права у спадкових правовідносинах з іноземним елементом. У роботі уточнено поняття та класифікацію колізійних норм, а також запропоновано підходи до гармонізації національного законодавства України з міжнародними стандартами.

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості використання отриманої інформації у науково-дослідній діяльності для

подальшого дослідження особливостей застосування колізійних норм щодо спадкування у навчальному процесі під час викладання та підготовки навчально-методичних матеріалів із навчальних дисциплін.

Апробація результатів дослідження відбулась шляхом публікація статті в журналі “Наукові праці національного університету «Одеська юридична академія»» Том XXXVI (<http://naukovipraci.nuoua.od.ua/tom-xxxvi>)

Структура магістерської роботи складається з вступу, двох розділів, висновків та списку використаних джерел.

Ключові слова: Спадкування, інститут спадкування, колізійні норми, заповіт, міжнародне приватне право.

ABSTRACT

The paper contains 120 pages, and the list of references includes 99 sources.

“Application of Conflict-of-Law Rules in Matters of Succession in Private International Law”

The relevance of the topic is determined by the high level of globalization, which leads to an increasing number of succession cases complicated by a foreign element. Migration processes, marriages between citizens of different countries, acquisition of property abroad, and other factors contribute to the emergence of inheritance relations that go beyond a single jurisdiction. This creates the need for effective legal regulation of such relations, which in turn requires a clear determination of the applicable law.

The object of the study is succession relations within the field of private international law. The subject is the mechanism of legal regulation of inheritance relations in private international law, including legal acts, international treaties, and case law.

The aim of this research is to analyze the national legislation of Ukraine and foreign countries regarding inheritance law, to identify problems in the legal regulation of inheritance rights, and to present the author’s perspective on improving the mechanisms for their legal regulation.

The scientific novelty of the results lies in the comprehensive analysis of the legal nature of succession in an international context, as well as in the formulation of original proposals for improving the mechanism of choosing applicable law in inheritance relations involving a foreign element. The thesis clarifies the concept and classification of conflict-of-law rules and proposes approaches to harmonize Ukrainian national legislation with international standards.

The practical significance of the obtained results is their potential use in academic research for further studies on the specifics of applying conflict-of-law

rules to succession, as well as in the educational process when teaching and preparing instructional materials for academic disciplines.

The results of the study were tested through the publication of an article in the journal “Scientific Works of the National University ‘Odesa Law Academy’”, Volume XXXVI (<http://naukovipraci.nuoua.od.ua/tom-xxxvi>)

The structure of the master’s thesis includes an introduction, two chapters, conclusions, and a list of references.

Keywords: Inheritance, institution of inheritance, conflict of laws, will, private international law.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	12
ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	16
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ІНСТИТУТУ СПАДКУВАННЯ У МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ	17
1.1 Основні поняття інституту спадкування у міжнародному приватному праві	17
1.2 Джерела міжнародно-правового регулювання спадкування.....	25
1.3 Спадкування за законом у міжнародному приватному праві	32
1.4 Спадкування за заповітом у міжнародному приватному праві.....	48
Висновок до першого розділу.....	56
РОЗДІЛ 2. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ КОЛІЗІЙНИХ НОРМ ЩОДО СПАДКУВАННЯ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ	58
2.1. Проблеми застосування колізійних норм щодо спадкування	58
2.2. Шляхи вирішення проблем застосування колізійних норм у спадкуванні	66
2.2.1. Уніфікація норм щодо спадкування в рамках Гаазької конференції з міжнародного приватного права.....	74
2.2.2. Уніфікація норм щодо спадкування в рамках Міжнародного інституту з уніфікації приватного права.....	86
2.2.3. Особливості уніфікації норм щодо спадкування в рамках Ради Європи	94
2.2.4. Інші шляхи вирішення проблем застосування колізійних норм у спадкуванні	100
Висновок до другого розділу	104
ВИСНОВКИ	105
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	108

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. На даний час спостерігається різний підхід в доктрині до розуміння права на спадкування та його правової природи. Більшість держав в законодавстві передбачає таке право та визначає момент з якого воно виникає, проте не розкриває зміст останнього, що, як наслідок, призводить до неоднозначного розуміння правової природи права на спадкування. Для усунення конфліктів між правовими системами різних держав щодо успадкування майна наявні колізійні норми у сфері спадкування в міжнародному приватному праві. Вони визначають, право якої країни застосовується до спадкових відносин, якщо спадкоємець або спадкодавець мають зв'язки з декількома державами.

У сучасних умовах глобалізації дедалі частіше виникають ситуації, коли спадкові правовідносини мають міжнародний характер. Яке може бути пов'язано з проживанням спадкодавця або спадкоємців у різних державах, наявністю майна за кордоном, подвійним громадянством тощо. У таких випадках постає питання: право якої держави має застосовуватись до спадкових відносин? Саме для вирішення подібних ситуацій у міжнародному приватному праві існує інструмент колізійного регулювання — система норм, що дозволяє визначити застосовне право.

Актуальність дослідження полягає в тому, що зі зростанням мобільності населення та транснаціональних сімей зростає й кількість спорів, пов'язаних із спадкуванням у міжнародному контексті. Відсутність єдиного підходу в національних правових системах держав щодо вибору права лише ускладнює практичне вирішення таких спорів. Тому дослідження колізійних норм у сфері спадкування є важливим не лише з теоретичного, а й з практичного погляду. Воно сприяє кращому розумінню принципів міжнародного спадкового права, гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами та

забезпеченню правової визначеності для громадян у подібних правовідносинах.

Інформаційною базою дослідження колізійних норм у сфері спадкування в міжнародному приватному праві стали праці багатьох вчених-правників, як зарубіжних, так і українських, зокрема В. В. Валах, Д. В. Горбась, М. М. Дякович, Ю. О. Заїка, О. О. Кармаза, Л. В. Козловська, Н. С. Кузнєцова, О. Є. Кухарєв, О. П. Печений, З. В. Ромовська, А. А. Степанюк, О. О. Терєхова, Є. О. Харитонов, С. Я. Фурса та ін.

Метою даного дослідження є аналіз національного законодавства України та іноземних держав щодо права на спадкування, виокремлення проблем у сфері правового регулювання відносин щодо здійснення права на спадкування та викладення власного бачення щодо вдосконалення механізмів їх правового регулювання.

Завдання дослідження:

- 1) охарактеризувати колізійні норми та їх особливості у сфері спадкування;
- 2) дослідити основні принципи визначення права, що застосовується до спадкування;
- 3) проаналізувати міжнародно-правове регулювання спадкових відносин;
- 4) визначити особливості спадкових колізій в національному законодавстві України;
- 5) виявити проблеми та запропонувати шляхи вдосконалення правового регулювання у цій сфері.

Об'єктом дослідження є відносини у сфері спадкування в міжнародному приватному праві.

Предмет дослідження становить механізм правового регулювання відносин спадкування у міжнародному приватному праві, нормативно-правові акти, міжнародні договори, правозастосовча практика.

Дослідження ґрунтується на загальнонаукових та спеціально-правових методах, що використовуються для аналізу правових явищ у міжнародному приватному праві. **Основними методами є:**

- аналіз та синтез – застосовуються для дослідження окремих колізійних норм і формування загальних висновків про їх застосування у сфері спадкування.
- порівняльно-правовий метод – використовується для аналізу норм спадкового права різних країн та міжнародних договорів.
- формально-юридичний метод – допомагає дослідити нормативно-правові акти, що регулюють міжнародне спадкування.
- історико-правовий метод – застосовується для виявлення еволюції колізійних норм у сфері спадкування.
- метод правового прогнозування – дозволяє оцінити можливі шляхи вдосконалення правового регулювання у цій сфері.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у комплексному аналізі правової природи спадкування в міжнародному контексті, а також у формулюванні авторських пропозицій щодо вдосконалення механізму вибору застосовного права у спадкових правовідносинах з іноземним елементом. У роботі уточнено поняття та класифікацію колізійних норм, а також запропоновано підходи до гармонізації національного законодавства України з міжнародними стандартами.

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості використання отриманої інформації у науково-дослідній діяльності для подальшого дослідження особливостей застосування колізійних норм щодо спадкування у навчальному процесі під час викладання та підготовки навчально-методичних матеріалів із навчальних дисциплін.

Апробація результатів дослідження. Апробація результатів дослідження відбулась шляхом публікації статті в журналі «Наукові праці національного університету «Одеська юридична академія»» том XXXVI (<http://naukovipraci.nuoua.od.ua/tom-xxxvi>).

Структура роботи. Магістерська робота складається зі вступу, двох розділів, висновків і списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 120 сторінок.

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ЦК – Цивільний кодекс

ЄС – Європейський Союз

МПП – Міжнародне приватне право

ГК – Господарський кодекс

СНД – Співдружність Незалежних Держав

МПрП – міжнародне приватне право

УНІДРУА – Міжнародний інститут з уніфікації приватного права

UNIDROIT – The international institute for the Unification of private law

РОЗДІЛ 1

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ІНСТИТУТУ СПАДКУВАННЯ У МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ

1.1 Основні поняття інституту спадкування у міжнародному приватному праві

Інститут спадкування є однією з найдавніших та найважливіших складових цивільного права, що забезпечує правонаступництво майнових прав і обов'язків після смерті фізичної особи. У контексті міжнародного приватного права він набуває особливої складності, адже передбачає наявність так званого іноземного елемента — обставин, що пов'язують правовідносини з правопорядками різних країн.

У національних законодавствах більшості країн норми спадкового права закріплені в цивільних кодексах. Зокрема, у Німеччині норми спадкування зосереджені в Книзі V Німецького цивільного уложення 1896 року, у Франції — в Книзі III Цивільного кодексу 1804 року, а в Україні — у Книзі VI Цивільного кодексу України (ЦК України) 2003 року [1]. Окремі держави, окрім кодифікованого цивільного законодавства, можуть регулювати спадкові правовідносини спеціальними нормативно-правовими актами.

У статті 1216 ЦК України визначено поняття спадкування: «спадкуванням є перехід прав та обов'язків (спадщини) від фізичної особи, яка померла (спадкодавця), до інших осіб (спадкоємців)» [1]. Дане визначення розкриває сутність спадкового правонаступництва, яке охоплює як права власності, так і обов'язки, що не припинилися зі смертю спадкодавця.

Міжнародний характер спадкових правовідносин проявляється у випадках, коли:

- спадкодавець та спадкоємець є громадянами різних країн або мають місце проживання в різних юрисдикціях;
- об'єкти спадкового майна розташовані в різних державах.

У подібних випадках виникає правова колізія — ситуація, за якої до одного і того ж правовідношення потенційно можуть бути застосовані норми кількох правових систем. Яке зумовлює потребу в чіткому механізмі визначення застосовного права, який у міжнародному приватному праві реалізується через колізійні норми.

Як зазначає Ю.В. Вусенко, наявність колізій у міжнародному спадкуванні обумовлена різницею в національних законодавствах та необхідністю їх взаємодії в умовах глобалізації [2, с. 174]. Саме завдяки колізійним нормам вдається встановити, яке саме право має регулювати спадкові відносини в кожному конкретному випадку.

Ю.В. Корнєєв та І.О. Коваль пропонують класифікувати колізійні норми у сфері міжнародного спадкування залежно від предмета регулювання, а саме:

- спадкування за законом;
- спадкування за заповітом;
- спадкування рухомого майна;
- спадкування нерухомого майна;
- спадкування інших майнових прав та обов'язків [3, с. 309].

Колізійні норми можуть міститися як у загальних цивільних кодексах (наприклад, Франції, Естонії, Португалії, Іспанії, Греції), так і в спеціальних законах, які мають пряму дію в окремих країнах (Україна, Польща, Чехія, Швейцарія, Італія, Угорщина та інші).

Основні колізійні прив'язки, що використовуються при регулюванні спадкування, охоплюють:

- особистий закон спадкодавця (громадянство або місце проживання);
- закон місцезнаходження спадкового майна;
- закон держави, де був складений заповіт;
- закон місця смерті спадкодавця;
- принцип автономії волі, що дає право спадкодавцеві обрати застосовне право.

У міжнародній практиці переважає тенденція до використання особистого закону спадкодавця. Наприклад, в Італії застосовується закон держави громадянства спадкодавця на момент його смерті [4]. У Польщі також діє правило про застосування права держави громадянства спадкодавця, хоча допускається обмежене застосування вибору права. Схожий підхід характерний і для таких країн, як Австрія, Греція, Німеччина, Угорщина, Чехія, Японія та інші.

У Швейцарії ж, навпаки, застосовується право країни, де спадкодавець мав останнє постійне місце проживання. Аналогічний підхід реалізовано в пострадянських республіках: Росії, Білорусі, Вірменії, Таджикистані, Казахстані та інших [5].

В Україні ключовим нормативним актом, який регламентує міжнародні спадкові відносини, є Закон України «Про міжнародне приватне право» [6]. Згідно зі статтею 70 цього Закону, спадкові відносини регулюються правом тієї держави, де спадкодавець мав останнє місце проживання, якщо інше не передбачено його заповітом. Таким чином, законодавство визнає за спадкодавцем право обрати право держави свого громадянства як застосовне у спадкових справах [7, с. 79-80].

Отже, інститут спадкування в міжнародному приватному праві є складним багаторівневим правовим механізмом, який забезпечує ефективне правове регулювання спадкових відносин у ситуаціях, що охоплюють декілька юрисдикцій. Колізійні норми відіграють ключову роль у встановленні застосовного права, забезпечуючи правову визначеність і захист інтересів сторін. У зв'язку з цим, дослідження основних понять і підходів до спадкування в міжнародному контексті є надзвичайно важливим як для теорії, так і для правозастосовної практики.

Спадкові правовідносини, які ускладнені іноземним елементом, належать до категорії особливо складних інститутів міжнародного приватного права, оскільки завжди пов'язані із правопорядками двох або більше держав. Яке обумовлює необхідність з'ясування не лише змісту норм матеріального

права, які регулюють спадкові відносини в кожній окремій державі, а й колізійних норм, що дозволяють визначити, право якої держави підлягає застосуванню в конкретному випадку.

Наявність іноземного елемента у спадкових відносинах спричиняє низку труднощів для суб'єктів таких правовідносин. Найбільш поширеною серед них є складність у виборі права, яке має застосовуватися до спадкового процесу. Колізійні норми, які регламентують порядок вирішення таких ситуацій, слугують інструментом визначення права, що підлягає застосуванню до приватноправових відносин з міжнародним елементом. Проте такі норми у сфері спадкування у законодавствах різних країн або значно відрізняються між собою, або ж взагалі відсутні. Дана розбіжність у правовому регулюванні породжує значну кількість колізій, а також актуалізує потребу у створенні уніфікованого підходу до регулювання спадкових правовідносин на міжнародному рівні [7 с. 79-80].

Відсутність універсальних колізійних норм щодо спадкування, а також їх невідповідність у різних юрисдикціях, зауважує дослідник М. Браун, може призвести навіть до таких наслідків, як позбавлення особи права на спадкування [8]. Він вказує, що доти, поки не буде створена єдина система міжнародного колізійного права, кожні спадкові правовідносини будуть залежати від випадковості. Така ситуація, на його думку, негативно впливає на правосвідомість сучасного суспільства.

Проблема уніфікації колізійних норм спадкування виникла ще наприкінці XIX століття у межах теорії універсалістів. Однак, попри тривалий період дискусій та спроб впровадження уніфікованих підходів, дотепер досягти повної реалізації цієї ідеї не вдалося. У науковій літературі спостерігаються розбіжності в поглядах дослідників щодо доцільності уніфікації саме колізійних чи матеріально-правових норм. На практиці, однак, необхідність охоплення обома напрямками — як колізійним, так і матеріально-правовим — є очевидною. Надання переваги лише одному з підходів є недоцільним. Проте уніфікація матеріального права у сфері спадкування

видається значно складнішим завданням, а в окремих випадках — майже неможливою [9].

На думку О.О. Кармази [10 с.143-147], різниця між національними правопорядками держав у питаннях спадкового права є настільки суттєвою, що здійснення уніфікації матеріально-правових норм на глобальному рівні є фактично недосяжною метою. Реалістичним є лише часткова уніфікація або уніфікація на регіональному рівні, зокрема між країнами з подібними правовими системами.

У доктрині міжнародного приватного права існують різні підходи до розуміння сутності уніфікації. Перший підхід (А.Л. Маковський, А.С. Мамулян, С.Ю. Кашкіна) розглядає уніфікацію як процес дій та засобів, проте не акцентує увагу на її цілі. Другий (А.Г. Хачатурян, Г.С. Фединяк) фокусується на результаті — наслідках, яких має досягти уніфікація. Найбільш доцільним, на наш погляд, є третій підхід (А.С. Довгерт, Г.К. Дмитрієва, Н.Г. Вілкова, Л.Г. Варшаломідзе), в межах якого уніфікація визначається як процес, що поєднує як змістовну характеристику, так і спрямованість на досягнення правової єдності [7 с. 79-80].

Згідно з Г.К. Дмитрієвою, уніфікація в галузі міжнародного приватного права є процесом міждержавної співпраці, що має на меті створення, зміну або припинення уніфікованих правових норм у внутрішньому законодавстві ряду держав. У подібному ключі А.С. Довгерт трактує уніфікацію як правотворчий процес, покликаний забезпечити однаковість національних норм, що регулюють цивільно-правові відносини з іноземним елементом [9 с.21] .

Процес міжнародної уніфікації спадкових норм реалізується шляхом укладення міжнародних договорів, які набувають обов'язкової сили після їх імплементації державами-учасницями. Залежно від обсягу та охоплення, уніфікація може бути багатосторонньою, регіональною або двосторонньою. Також вона поділяється на: уніфікацію колізійних норм, уніфікацію матеріально-правових норм і змішану уніфікацію [11].

Попри існування численних ініціатив, на сучасному етапі міжнародна уніфікація норм спадкового права є досить обмеженою. У цій сфері було укладено лише кілька багатосторонніх міжнародних конвенцій:

1. Гаазька конвенція про колізії законів стосовно форми спадкових розпоряджень від 5 жовтня 1961 року. Конвенція надає широкий спектр можливих колізійних прив'язок. Зокрема, вона визнає заповіт дійсним за формою, якщо він відповідає праву держави: де його складено; громадянства заповідача; постійного або звичайного місця проживання заповідача; або, у випадку нерухомості, місцезнаходження майна. Україна приєдналася до Конвенції у 2009 році з трьома застереженнями, зокрема щодо визначення місця постійного проживання згідно із законом суду (*lex fori*) та невизнання усних заповітів за винятком особливих випадків [12].

2. Вашингтонська конвенція про уніфікований закон щодо міжнародного заповіту від 26 жовтня 1973 року. Вона є єдиним прикладом міжнародної уніфікації матеріального спадкового права. Конвенція передбачає створення єдиної типової форми міжнародного заповіту, дійсного незалежно від місця його складення, громадянства чи місця проживання спадкодавця. Така форма заповіту допускає широке використання технічних засобів, а також дозволяє складання заповіту іншою особою зі слів заповідача [13].

3. Гаазька конвенція про право, що застосовується до спадкування майна померлих осіб від 1 серпня 1989 року [14]. Вона визначає право, яке застосовується до спадкування. Основним критерієм є постійне місце проживання спадкодавця на момент його смерті, з урахуванням громадянства і тривалості проживання в цій державі. У виняткових випадках застосовується право держави, з якою спадкодавець був більш тісно пов'язаний. Хоча ця Конвенція досі не набула чинності, вона є важливим етапом у розвитку міжнародної уніфікації спадкових відносин.

Уніфікація колізійних норм у сфері міжнародного спадкування є важливою складовою забезпечення правової визначеності в транскордонних

спадкових правовідносинах. Даний процес, як правило, реалізується через укладання міжнародних договорів, у яких встановлюються узгоджені правові положення. Уніфікація вважається завершеною з моменту, коли положення таких міжнародних договорів імплементуються у внутрішнє законодавство держав-учасниць. Проте на сучасному етапі уніфікація в галузі спадкового права залишається обмеженою. Найбільш ефективні результати спостерігаються на регіональному та двосторонньому рівнях, де конкретні домовленості між окремими державами дозволяють врегулювати окремі аспекти спадкування [2].

Аналіз норм багатосторонніх міжнародних договорів, які регламентують питання міжнародного спадкування, дає змогу дійти висновку, що загальний підхід у сфері колізійного регулювання спостерігається переважно щодо спадкування нерухомого майна. У цій частині колізійні норми мають більш уніфікований характер, що дозволяє передбачувано застосовувати певне право до спадкових правовідносин щодо нерухомості. Водночас у питаннях спадкування за заповітом та права на спадкування існує значна варіативність колізійних норм, які відрізняються як за формулюванням прив'язок, так і за змістом правового регулювання. Це свідчить про відсутність єдиного підходу у сфері регулювання цих питань на міжнародному рівні [22].

Особливу увагу варто приділити міжнародним договорам про правову допомогу, які закріплюють принцип рівності сторін у спадкових правовідносинах. Однак реалізація цього принципу в таких договорах здійснюється по-різному. У деяких випадках передбачене повне зрівняння іноземців із громадянами держави щодо спадкової правоздатності. В інших випадках спадкова правоздатність іноземців обмежується застосуванням так званого "національного режиму", тобто іноземець користується такими ж правами, як і громадяни країни, якщо ті самі права надаються громадянам цієї країни в державі походження іноземця. Ще в інших випадках принцип рівності реалізується через встановлення обмежень, які стосуються реалізації

спадкових прав іноземцями, наприклад, щодо можливості набуття у власність певних видів майна.

Однією з найбільш успішних спроб міжнародної уніфікації колізійних норм у сфері спадкового права стало прийняття Регламенту Європейського Парламенту та Ради Європейського Союзу № 650/2012 [16]. Цей нормативний акт охоплює питання юрисдикції, визначення застосовуваного права, визнання та виконання судових рішень, а також нотаріальних актів у справах про спадкування. Крім того, він передбачає створення європейського свідоцтва про спадкування, що значно спрощує процеси оформлення спадкових прав у межах ЄС. Регламент став важливим кроком у напрямку до уніфікації як матеріального, так і процесуального аспектів спадкового права на наднаціональному рівні [17, с. 138-139].

Для України найбільш успішною на сьогодні формою уніфікації колізійних норм у сфері спадкування є укладення двосторонніх міжнародних договорів про правову допомогу в цивільних справах. Такі договори часто містять положення щодо визначення компетентного суду, застосовуваного права, а також взаємного визнання рішень у спадкових справах. Проте, попри позитивні аспекти, ці договори залишають поза регулюванням низку важливих питань, зокрема, правила щодо форми і допустимих видів заповітів, умови, які можуть містити заповіт, а також межі, в яких спадкодавець може розпоряджатися своїм майном. Таким чином, навіть за наявності чинних міжнародних договорів, існує потреба в подальшій уніфікації як матеріальних, так і колізійних норм у сфері міжнародного спадкування з метою забезпечення правової визначеності та однакового застосування правових норм у транскордонних спадкових правовідносинах [3].

Таким чином, проблема уніфікації колізійних та матеріальних норм у сфері спадкового права залишається відкритою. Однак існуючі міжнародні договори демонструють поступовий, хоча й повільний рух до гармонізації правових підходів у цій складній галузі міжнародного приватного права.

1.2 Джерела міжнародно-правового регулювання спадкування

Питання міжнародного спадкування вимагає особливої уваги до джерел міжнародно-правового регулювання, які відіграють ключову роль у гармонізації правових систем держав, що беруть участь у спадкових правовідносинах з іноземним елементом. У цьому контексті джерела міжнародного спадкового права розглядаються як система зовнішніх форм вираження міжнародних правових норм, які регулюють спадкові відносини між суб'єктами, що перебувають у різних правових просторах.

Основоположне значення у сфері регулювання спадкових правовідносин із міжнародним елементом має Закон України «Про міжнародне приватне право» [6]. Зокрема, розділ X цього Закону присвячено колізійним нормам щодо спадкування. Він визначає, яке саме право підлягає застосуванню в питаннях спадкування залежно від об'єкта спадщини (рухоме чи нерухоме майно), місця його знаходження, громадянства спадкодавця тощо. Таким чином, цей акт є базовим джерелом, який забезпечує правову визначеність у транскордонних спадкових відносинах [18, с. 193-196].

Суттєву роль у міжнародному регулюванні спадкового права відіграють і універсальні міжнародні договори та конвенції, що спрямовані на уніфікацію правових підходів у сфері спадкування. Зокрема, серед них виділяються:

- 1) Вашингтонська конвенція про міжнародну форму заповіту 1973 року, яка встановлює єдині вимоги до форми заповіту, що мають міжнародне визнання [13];
- 2) Конвенція 1972 року про створення системи реєстрації заповітів, що дозволяє ефективніше обліковувати наявні заповіти в різних державах [19];
- 3) Гаазька конвенція про колізію законів, які стосуються форми заповідальних розпоряджень (1961 р.), яка визначає, яке національне право застосовується до форми заповіту [20];

4) Конвенція про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах 2002 року, що забезпечує співпрацю між державами в частині спадкових справ [21].

Окрему групу джерел міжнародного спадкового права становлять двосторонні міжнародні договори України про правову допомогу та правові відносини в цивільних і сімейних справах. На сьогодні Україна має чинні договори з 32 країнами світу. Однак лише частина з них – зокрема договори з Болгарією, В'єтнамом, Грецією, Кіпром, Латвією, Литвою, Македонією, Польщею, Туреччиною, Узбекистаном, Чехією, Фінляндією, країнами колишньої Югославії та іншими – містять безпосереднє регулювання колізійних норм у сфері спадкування. Ці договори зазвичай визначають [22]:

- принцип зрівнювання в правах іноземців і громадян договірної держави;
- компетентний правопорядок для вирішення питань про спадкування рухомого й нерухомого майна;
- право, що регулює форму заповіту;
- порядок провадження спадкових справ;
- обов'язок органів держави вжити всіх заходів для охорони спадкового майна.

До джерел міжнародного спадкового права також відносяться консульські конвенції, основною метою яких є захист прав та інтересів громадян України за кордоном, у тому числі спадкових прав. В Україні діють 35 таких конвенцій. Вони передбачають повноваження консулів діяти в інтересах спадкоємців, які не можуть самотійно реалізувати свої права через відсутність у відповідній державі або неможливість призначення довіреної особи.

Крім того, на регіональному рівні варто відзначити Регламент (ЄС) № 650/2012 Європейського Парламенту та Ради від 4 липня 2012 року [16], що стосується юрисдикції, застосовуваного права, визнання й виконання рішень, прийняття й виконання нотаріальних актів у справах про спадкування, а також

встановлює європейське свідоцтво про спадкування. Цей регламент є однією з найбільш вдалих спроб уніфікації спадкового права в межах Європейського Союзу [9, с. 17-21].

Джерела міжнародно-правового регулювання спадкування охоплюють низку національних нормативно-правових актів, міжнародних договорів, як універсальних, так і двосторонніх, а також міжнародні регламенти і конвенції, що забезпечують взаємодію правових систем різних держав у сфері спадкування. Дані джерела не лише сприяють вирішенню колізій правових норм, а й гарантують ефективний захист спадкових прав учасників правовідносин із транскордонним елементом.

З урахуванням наведеного, система джерел спадкового права України доповнюється ще кількома важливими компонентами, що прямо або опосередковано впливають на регулювання спадкових правовідносин.

Рішення Конституційного Суду України. Рішення мають особливе значення у формуванні єдиного підходу до застосування норм спадкового права. Зокрема, йдеться про рішення, ухвалені в контексті офіційного тлумачення положень законодавства, які викликають неоднозначне трактування на практиці. Наприклад, Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Запорожцева Олександра Семеновича щодо офіційного тлумачення частини першої статті 1241 Цивільного кодексу України [23] дало змогу конкретизувати зміст права на обов'язкову частку у спадщині повнолітніх непрацездатних дітей спадкодавця.

Підзаконні нормативно-правові акти. До цієї категорії входять документи, що деталізують процедури реалізації спадкових прав, зокрема [24, с. 71-81]:

- 1) Інструкція про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України (затверджена наказом Міністерства юстиції України від 22.02.2012 № 296/5) [25],

2) Порядок вчинення нотаріальних дій посадовими особами органів місцевого самоврядування (наказ Міністерства юстиції України від 11.11.2011 № 3306/5 [26],

3) Порядок посвідчення заповітів і доручень, прирівнюваних до нотаріально посвідчених (постанова КМУ від 15.06.1994 № 419) [27],

4) Положення про державний нотаріальний архів [28],

5) Правила нотаріального діловодства [29],

6) Порядок державної реєстрації заповітів і спадкових договорів у Спадковому реєстрі та Положення про Спадковий реєстр України [30].

Нормативно-правові акти окремих галузей права. У певних випадках спадкові правовідносини можуть перетинатися з нормами інших галузей законодавства, зокрема:

1) Сімейного (в аспектах майнових прав подружжя, позбавлення батьківських прав тощо),

2) Податкового (щодо особливостей оподаткування об'єктів спадщини),

3) Земельного (у випадках спадкування земельних ділянок та прав на землю),

4) Господарського (у частині спадкування часток у статутному капіталі юридичних осіб),

5) Про авторське право, пенсійне забезпечення, страхування тощо. [31, с. 39-43]

Міжнародні правові акти. У випадках, коли спадкові правовідносини ускладнені іноземним елементом, застосовуються норми міжнародних договорів, до яких приєдналася Україна. Серед них:

1) Конвенція щодо колізії законів, які стосуються форми заповідальних розпоряджень [20],

2) Конвенція про правову допомогу та правові відносини в цивільних, сімейних і кримінальних справах [21],

3) Двосторонні договори про правову допомогу, консульські конвенції тощо.

Після смерті особа припиняє своє фізичне існування, однак значна частина її цивільних прав і обов'язків не зникає, а переходить до інших осіб — спадкоємців. Такий перехід майна (спадщини) померлої особи (спадкодавця) до інших осіб, які набувають це майно (спадкоємців), називається спадкуванням [32, с. 496].

Відповідно до статті 1216 Цивільного кодексу України, спадкування — це перехід прав та обов'язків (спадщини) від фізичної особи, яка померла (спадкодавця), до інших осіб (спадкоємців). Сукупність правових норм, що регулюють умови та порядок спадкування, формує підгалузь цивільного законодавства — спадкове право [1].

М. Михайлів зазначає, що перехід прав та обов'язків у порядку універсального правонаступництва може здійснюватися за такими способами: спадкування за заповітом, спадкування за законом або спадкування у поєднанні обох способів. Кожен із них реалізується лише за наявності сукупності юридичних фактів. Так, спадкування за заповітом можливе лише у разі наявності дійсного заповіту та прийняття спадщини спадкоємцями [33, с. 23].

Згідно з ст. 1233 ЦК України, заповіт — це особисте розпорядження фізичної особи на випадок смерті. Він є одностороннім правочином, спрямованим на набуття, зміну або припинення цивільних прав і обов'язків після відкриття спадщини. Заповіт має відповідати загальним вимогам до правочинів, визначеним у ст. 203 ЦК України, зокрема щодо форми, змісту, суб'єктного складу тощо. Заповіт може бути визнаний недійсним у разі наявності:

- дефектів суб'єкта (відсутність дієздатності);
- невідповідності між волею та волевиявленням;
- порушення встановленої форми;
- незаконного або аморального змісту.

Якщо заповіт визнається недійсним, правові наслідки, на які він був спрямований, не настають. Це рівнозначно ситуації, коли заповіт узагалі відсутній. Водночас у ч. 4 ст. 1257 ЦК України не передбачено повного регулювання наслідків недійсності заповіту, тому судова практика передбачає врахування положень, зокрема абз. 1 ч. 1 ст. 216 та інших норм Книги шостої ЦК [1].

Важливо, що ст. 1257 ЦК України потребує вдосконалення, оскільки містить лише окремі підстави недійсності заповіту і не повністю відповідає загальним вимогам дійсності правочинів, визначеним у ст. 203 ЦК. Підстави недійсності заповіту умовно поділяють на загальні (відповідно до §2 глави 16 ЦК) і спеціальні (визначені саме у ст. 1257 ЦК). За аналогією з іншими правочинами, заповіти можуть бути нікчемними та оспорюваними. Презумпція дійсності оспорюваного заповіту означає, що він вважається чинним доти, доки не буде визнаний недійсним у судовому порядку [1].

Зважаючи на все вищевикладене, можна стверджувати, що питання спадкування у міжнародному приватному праві є надзвичайно складним і багатогранним. Яке зумовлено не лише наявністю іноземного елемента, а й значною кількістю варіантів правового регулювання, які залежать від конкретної правової системи, що застосовується у тій чи іншій державі. Саме тому подальше врегулювання спадкових правовідносин, ускладнених іноземним елементом, потребує детального аналізу як колізійних норм, так і матеріального спадкового права кожної окремої країни.

Варто підкреслити, що спадкові правовідносини, ускладнені іноземним елементом, розглядаються через призму колізійного регулювання. Колізійна норма слугує орієнтиром для визначення національного правопорядку, який підлягає застосуванню. Застосування іноземного права на території держави можливе лише за умови, якщо це прямо передбачено відповідними колізійними нормами, чинним законодавством або міжнародними договорами, учасником яких є ця держава [10, с. 143-147].

Особливої актуальності набуває проблема уніфікації та гармонізації спадкового права, зокрема у рамках Європейського Союзу. Важливим кроком у цьому напрямку стало прийняття Регламенту (ЄС) № 650/2012 Європейського Парламенту та Ради від 4 липня 2012 року про юрисдикцію [16], застосовне право, визнання та виконання рішень, прийняття та виконання публічних документів у спадкових справах, а також про створення Європейського свідоцтва про право на спадщину [16]. Цей нормативний акт спрямований на спрощення процедури спадкування в межах ЄС, зменшення правової невизначеності та зниження витрат сторін, пов'язаних з оформленням спадщини.

Водночас, навіть у межах Європейського Союзу, існує низка винятків: деякі держави-члени не беруть участі у зазначеному Регламенті, залишаючи спадкове право у сфері національної юрисдикції. Та знову ж таки ускладнює міжнародне правове регулювання спадкування. Подібні обставини зумовлюють необхідність глибокого знання як національного законодавства, так і норм міжнародного приватного права.

Неможливо оминати увагою й проблеми правозастосування в умовах глобалізації. Розширення кордонів людської мобільності, активна участь громадян у транскордонних відносинах, зокрема у сфері майнових прав, ставлять перед юристами нові виклики. Так, у випадку, коли спадкоємець або спадкодавець має подвійне громадянство або є особою без громадянства, питання застосовного права ускладнюється ще більше. Постає необхідність у визначенні так званого "особистого закону", який залежить від доміцилію, постійного місця проживання чи громадянства, і який варіюється у залежності від юрисдикції [5].

Таким чином, ефективне регулювання спадкових правовідносин у міжнародному приватному праві можливе лише за умови поєднання гнучкого колізійного механізму з чітким матеріальним правом. При цьому важливо дотримуватися балансу між автономією волі спадкодавця, яка дозволяє йому самостійно розпоряджатися своїм майном, та інтересами законних

спадкоємців, зокрема членів родини, які у багатьох юрисдикціях мають право на обов'язкову частку у спадщині.

Підсумовуючи, слід зазначити, що міжнародне спадкове право продовжує розвиватися у напрямку гармонізації та уніфікації, але водночас зберігає глибоку залежність від національних традицій та правових особливостей. У зв'язку з цим, кожен випадок спадкування з іноземним елементом потребує індивідуального підходу та ретельного аналізу, який враховує як юридичні, так і соціально-культурні аспекти.

Отже, регулювання спадкових правовідносин в Україні здійснюється на основі комплексної системи джерел, що охоплює Конституцію, міжнародні договори, норми цивільного законодавства, суміжні галузі права, підзаконні акти, судову практику, а також офіційне тлумачення Конституційного Суду України. Такий підхід забезпечує правову визначеність та послідовність у сфері спадкування.

1.3 Спадкування за законом у міжнародному приватному праві

Спадкування за законом у міжнародному приватному праві регулюється як національними нормами держав, так і колізійними нормами, які визначають, яке національне право застосовується в конкретних спадкових правовідносинах, що містять іноземний елемент. Дане питання є надзвичайно важливим у випадках, коли спадкодавець або спадкоємець є іноземцем, постійно проживає в іншій країні, а майно спадкодавця розміщене за кордоном. У таких випадках необхідно визначити, яке національне право має бути застосоване до спадщини, зокрема до черговості спадкування та прав непрацездатних утриманців.

У національних правопорядках багатьох країн спадкування за законом зазвичай здійснюється по чергово, де кожна наступна черга спадкоємців має право на спадщину лише за відсутності спадкоємців попередньої черги, їх відмови або усунення від спадкування. Однак у міжнародному приватному праві така модель також має своє значення, оскільки визначення черговості

спадкоємців часто залежить від того, яке право підлягає застосуванню в конкретному випадку [34, с. 100-105].

Одним із найскладніших питань є спадкування непрацездатними утриманцями, які мали постійну матеріальну підтримку від спадкодавця, зокрема у випадках, коли вони перебували на утриманні або отримували допомогу, яка була основним джерелом їхнього існування. У деяких країнах до непрацездатних відносять жінок, які досягли 55 років, чоловіків — 60 років, осіб з інвалідністю I, II, III груп, а також неповнолітніх до 16 років або осіб, які навчаються до 18 років. Окремі правознавці пропонують розширити цей перелік і включати до непрацездатних осіб, які не досягли 18 років, а також студентів, які навчаються очно, до 23 років.

Непрацездатні утриманці, які перебували на повному утриманні спадкодавця або отримували від нього постійну допомогу, мають право на обов'язкову частку в спадщині, незалежно від змісту заповіту. Обов'язкова частка зазвичай складає не менше двох третин тієї частки, яка належала б таким особам у випадку спадкування за законом. Важливо, що при визначенні розміру обов'язкової частки враховується не лише вартість основного спадкового майна, а й предмети домашньої обстановки та вжитку, що зазвичай не враховуються при визначенні законної частки в тих випадках, коли спадкоємець не проживав зі спадкодавцем [35].

У міжнародному контексті таке спадкування може бути регульоване різними національними нормами залежно від країни. Однак, незважаючи на відмінності в законодавствах, більшість юрисдикцій визнають право непрацездатних утриманців на спадкування у вигляді обов'язкової частки, навіть у випадку наявності заповіту або застосування іноземного законодавства до майна спадкодавця.

Згідно з багатьма міжнародними нормами, непрацездатні утриманці можуть успадковувати разом з іншими спадкоємцями будь-якої черги спадкування. У разі відсутності спадкоємців певної черги або за інших обставин, що перешкоджають спадкуванню, непрацездатні утриманці можуть

претендувати на спадщину в порядку, визначеному законодавством країни, в якій розглядається справа.

Особливо важливим є встановлення факту перебування на утриманні спадкодавця, оскільки це не вимагає спільного проживання, але підтверджує, що допомога була постійною і була основним джерелом існування для утриманця. Цей момент набуває значення у міжнародних спадкових справах, коли питання щодо спадкоємців може бути вирішене через колізійні норми, що визначають, яке національне право повинно застосовуватися [36, с. 121-125].

У деяких випадках непрацездатні утриманці можуть успадковувати не тільки у разі відсутності основних спадкоємців, а й у разі якщо вони не є прямими родичами спадкодавця, але проживали з ним не менше року до його смерті. Дана норма також може варіюватися в залежності від національного законодавства і часто має значення в міжнародному контексті.

Цивільні кодекси багатьох країн істотно розширюють коло спадкоємців за законом, включаючи не лише родичів, але й осіб, які не є кривними родичами, наприклад, пасинків, падчерок, вітчимів і мачух. Це також стосується випадків, коли право на спадщину отримують непрацездатні утриманці, що мають постійну матеріальну допомогу від спадкодавця.

Таким чином, у міжнародному приватному праві важливим є не тільки питання, яке національне право підлягає застосуванню, але й забезпечення прав непрацездатних утриманців, які можуть претендувати на спадщину в обов'язковому порядку. Цей інститут, хоч і має різні специфіки в різних правопорядках, забезпечує соціальний захист для осіб, які залежали від спадкодавця в матеріальному плані, і дозволяє звести до мінімуму випадки, коли майно переходить у власність держави.

Спадкування за законом є основним способом передачі майна померлого, коли він не склав заповіт або заповіт не охоплює всю спадщину. У такому випадку майно померлого переходить до осіб, визначених законом. Спадкування за законом відбувається на підставі черговості, яка передбачає,

що спадкоємці поділяються на черги, залежно від ступеня родинних зв'язків зі спадкодавцем.

1. Спадкоємці першої черги

До спадкоємців першої черги належать найближчі родичі померлого, що мають найтісніший зв'язок з ним. У цю категорію входять:

1. Діти. Діти завжди є спадкоємцями за законом після смерті матері. Після смерті батька діти можуть бути спадкоємцями лише за умов, що між батьком і дитиною існує правовий зв'язок. Цей зв'язок може бути підтверджений:

➤ Якщо батьки перебували в зареєстрованому шлюбі на момент народження дитини.

➤ Якщо походження дитини від батька, з яким мати не перебувала у шлюбі, було встановлено на підставі спільної заяви батька та матері у державних органах реєстрації актів цивільного стану.

➤ Якщо походження дитини від батька було встановлено судом.

➤ Якщо дитина народилася до 8 липня 1944 року від батька, який не перебував у шлюбі з матір'ю, але був вказаний як батько у книгах реєстрації актів цивільного стану.

Згідно зі статтею 529 Цивільного кодексу України [1], до спадкоємців першої черги також належить дитина померлого, яка народилася після його смерті. Це дозволяє захистити права дитини, навіть якщо вона народилася після смерті одного з батьків.

Також важливо зазначити, що діти, зачаті або народжені в шлюбі, який був визнаний недійсним, мають однакові спадкові права з дітьми, народженими в дійсному шлюбі. Такі діти мають право на спадщину так само, як і діти, народжені від батьків, що перебували в шлюбі [4].

2. Усиновлені діти. Усиновлені діти мають рівні права на спадщину разом з рідними дітьми, оскільки усиновлення створює правовий зв'язок, який прирівнюється до зв'язку між біологічними батьками і їх дітьми. Це дозволяє усиновленим дітям отримувати спадщину за законом, так само як і рідні діти.

3. Дружина або чоловік померлого. На спадкування може претендувати лише та особа, яка перебувала в зареєстрованому шлюбі з померлим на момент відкриття спадщини. У цьому випадку не має значення, чи жили вони разом, чи надавали один одному матеріальну допомогу, або характер їхніх особистих стосунків. Важливо, щоб на момент смерті померлий був в офіційному шлюбі з цією особою. Якщо шлюб був розірваний до відкриття спадщини, то колишній чоловік або колишня дружина не мають права на спадщину.

4. Батьки померлого. Мати є спадкоємцем після смерті своїх дітей завжди. Батько також є спадкоємцем лише за умов, що між ним і дитиною існує правовий зв'язок. Це означає, що батько має право на спадщину тільки у випадках, коли його батьківство було визнано на підставі законодавства або через суд.

5. Онуки та правнуки. Онуки та правнуки є спадкоємцями першої черги, але вони можуть успадковувати майно лише у випадку, коли їх батьки (дід чи баба) померли до відкриття спадщини. У разі, коли спадкоємці першої черги (діти, чоловік або дружина) відсутні або відмовилися від спадщини, право на спадщину переходить до онуків і правнуків, які заміщують померлих батьків.

2. Спадкоємці другої черги

До спадкоємців другої черги належать родичі більш віддаленого ступеня, але вони мають право на спадщину лише за умови відсутності спадкоємців першої черги. До складу спадкоємців другої черги входять:

1. Брати та сестри померлого. До цієї категорії відносяться як повнорідні, так і неповнорідні брати та сестри, тобто такі, які мають спільних матір і батька або спільну матір чи батька. Зведені брати та сестри, тобто ті, хто має лише одного спільного батька або матір, не є спадкоємцями.

2. Дід та баба померлого. Як зазначено в статті 530 Цивільного кодексу України, дід та баба померлого мають право на спадщину як з боку

матері, так і з боку батька. Вони є спадкоємцями лише у разі відсутності спадкоємців першої черги [1].

Особливу роль серед спадкоємців за законом займають непрацездатні особи, які перебували на утриманні померлого не менше одного року до його смерті. Такі особи не належать до першої або другої черги спадкоємців за законом, але мають право на спадщину, якщо інших спадкоємців немає або вони відмовилися від спадщини. Вони можуть успадковувати нарівні з спадкоємцями тієї черги, яка фактично буде закликана до спадкування, тобто або з першою чергою, або з другою, залежно від обставин.

Цей інститут допомагає забезпечити соціальний захист для осіб, які залежали від матеріальної підтримки померлого, і дозволяє гарантувати їхні права на спадщину.

Міжнародне спадкове право є галуззю, яка регулює спадкові відносини, пов'язані з правопорядком кількох держав. Вона належить до сфери міжнародного приватного права (МПП). Спадкові відносини, що виникають на основі міжнародного права, є однією з найбільш складних сфер цивільного обороту через свою тісну взаємодію з моральними та культурними уявленнями суспільства, а також національними традиціями [22, с. 22-26]. Відмінності між національними матеріально-правовими нормами спадкового права зумовлюють виникнення численних колізій, які можуть ускладнювати правозастосування в міжнародних спадкових справах.

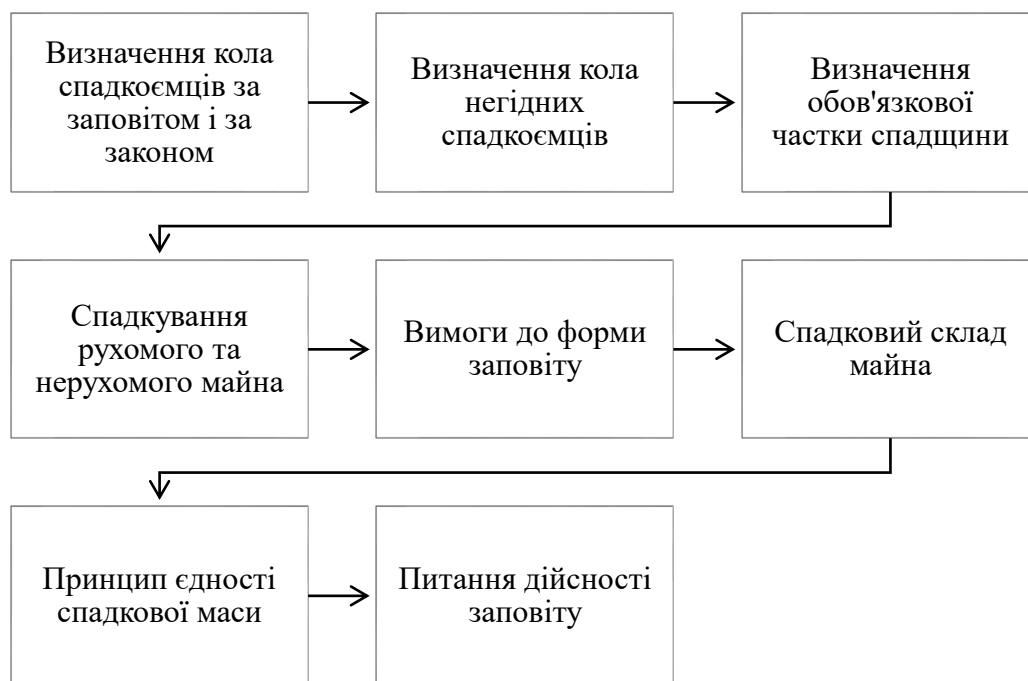

Рис. 1.1. Найпоширеніші колізійні проблеми

Особливої уваги заслуговує те, як різні правові системи підходять до питання спадкування. Країни континентальної правової системи, такі як Франція, Німеччина, Італія, Іспанія, Японія, Бразилія, зазвичай дотримуються концепції спадкування як правонаступництва. Це означає, що спадкоємці стають на місце спадкодавця і отримують його права та обов'язки. Однак у деяких випадках спадкування є сингулярним правонаступництвом, коли окремі майнові права переходять до інших осіб (це називається спадковою трансмісією чи легатом).

У більшості країн загального права, таких як США, Великобританія, Індія, Канада та Австралія, спадкування відбувається через ліквідацію майна спадкодавця в межах спеціальної процедури, яку контролює суд. В цих країнах спадкоємці не є правонаступниками, а майно спадкодавця перетворюється на довірчу власність (траст), яка після завершення адміністративного процесу передається спадкоємцям.

Відкриття спадщини є важливим юридичним фактом, що визначає момент, з якого виникають спадкові правовідносини. Підстави відкриття спадщини - це смерть спадкодавця або його оголошення померлим. Проте в

російській федерації не приймаються інші підстави, наприклад, цивільна смерть або посвята в релігію, як у Греції [37, с. 345-348].

Особливо складні питання виникають, коли кілька осіб, які послідовно призначені спадкоємцями, гинуть при одному нещасному випадку. У таких випадках неможливо точно визначити, хто з них помер першим. Для вирішення цієї проблеми в країнах є кілька презумпцій, наприклад, передбачається, що старша особа пережила інших, якщо всі загиблі були молодші 15 років або старші 60 років.

Згідно з американським законодавством, застосовується поняття "момент відкриття спадщини", що визначає день, годину і хвилину смерті спадкодавця. Якщо послідовність смертей не доведена, застосовується спеціальний закон, що встановлює умови для визначення спадкоємця. У випадку, коли послідовність смертей встановлена, спадкування відбувається за звичайним порядком.

Спадкування може бути як за заповітом, так і за законом. Спадкування за заповітом є основним видом спадкування в континентальній і загальній правових системах. Воно ґрунтується на принципах свободи заповіту та охорони інтересів сім'ї спадкодавця. Водночас, у більшості країн існує обов'язкова частка, яка обмежує свободу заповіту на користь найближчих родичів.

Крім того, законодавства деяких країн, зокрема Литви, враховують права спадкоємців щодо обов'язкової частки спадщини, навіть якщо вони не є громадянами цієї країни. Наприклад, згідно зі статтею 1.62 Господарського Кодексу Литви [38], якщо спадкодавець був громадянином Литви, застосовується право Литви до розподілу спадщини, за винятком питань спадкування нерухомого майна, якщо спадкоємці проживають у Литві і мають право на обов'язкову частку.

У Франції концепція "вільної частки" визначає ту частину майна, яку спадкодавець може розпоряджатися в заповіті або дарувати прижиттєво, а решта майна підлягає розподілу між близькими родичами (дітьми, батьками).

Розмір вільної частки залежить від кількості дітей — чим більше дітей, тим менший розмір цієї частки, оскільки більша частина йде на забезпечення дітей [39].

У контексті міжнародного спадкового права важливим є визначення прав спадкоємців, що в різних правових системах можуть відрізнятися як у підходах до розподілу спадщини, так і в вимогах до форми заповіту та механізмів регулювання прав спадкоємців. Зокрема, у праві Англії, яке не передбачає поняття обов'язкової частки, особлива увага приділяється питанням, хто має право на "розумний зміст" з спадщини, навіть у разі, коли спадкодавець передбачив інший розподіл. Важливо зазначити, що до 1938 року спадкодавець мав можливість повністю позбавити свою родину права на спадщину, однак з часом ця практика змінилася. Сучасне англійське право гарантує певну долю майна для чоловіка, колишнього чоловіка, а також дітей, включаючи позашлюбних дітей, що забезпечує справедливий доступ до спадщини. Тому, хоча в Англії заповіт може бути складений за бажанням спадкодавця, права родини на "розумний зміст" від спадщини є обов'язковими і не можуть бути ігноровані.

Крім того, в окремих країнах існують специфічні вимоги до форми заповіту, що варіюються від простої письмової форми (олографічного заповіту) до складних процесуальних вимог, що передбачають обов'язкове посвідчення нотаріусом або спеціальними органами. Наприклад, в Іспанії дозволяється оліографічний заповіт, при цьому є особливості, що стосуються підпису, що може бути розташований навіть на звороті листа чи між рядками тексту. У Португалії важливим є, щоб заповіт, складений громадянином за кордоном, відповідав місцевим вимогам до форми, інакше він не буде визнаний дійсним. У деяких країнах, як у Франції та Іспанії, заборонено складання спільних заповітів, навіть якщо законодавство іншої держави дозволяє таку практику. Напроти, інші країни, як Англія та Німеччина, допускають спільні заповіти, які є особливим видом спадкових угод, що

регулюються певними принципами міжнародного приватного права (МПП) [40, с. 250-268].

Міжнародне спадкове право також розглядає питання спадкування за заповітом і за законом. Спадкування за заповітом є основним способом розподілу майна в більшості країн, однак існують випадки, коли спадкування за законом є необхідним, якщо заповіт відсутній або скасований, якщо спадкоємець відмовляється від спадщини, або коли є особи, які мають право на обов'язкову частку. У більшості правових систем спадкування за законом ґрунтується на принципах спорідненості, шлюбу та громадянства. Зокрема, у Німеччині та Швейцарії спадкування здійснюється за системою "парантелл", яка визначає пріоритет родичів за ступенем родинної близькості, починаючи з нащадків спадкодавця та переходячи до більш віддалених родичів. У Швейцарії та Німеччині сім'я спадкодавця є головними претендентами на спадщину, а інші родичі можуть претендувати лише за відсутності найближчих спадкоємців.

В Англії важливу роль у спадкуванні відіграє переживший чоловік, який має право на значну частку спадщини, в тому числі у випадку, якщо є нащадки. Враховується й інше специфічне регулювання, яке передбачає, що переживший чоловік може претендувати на фіксовану грошову суму із спадщини. Якщо спадщина не покриває цю суму, вся спадщина переходить до пережилого чоловіка.

Спадкові права також включають концепцію "негідних спадкоємців", які позбавлені права на спадщину у разі вчинення злочину проти спадкодавця або членів його сім'ї. Наприклад, в Ірані іспит на недостойність спадкоємця є частиною правового механізму, що включає позбавлення спадкування осіб, які вчинили злочини, зокрема вбивство спадкодавця або його близьких. У деяких європейських країнах, таких як Іспанія, законом визначено коло осіб, яких можна позбавити права на спадщину через насильницькі дії, сексуальне насильство чи інші форми жорстокого поводження з родичами [41, с. 123-131].

І нарешті, одне з найбільш складних питань міжнародного спадкового права — це визначення понять рухомого і нерухомого майна. У англо-американській правовій традиції майно поділяється на реальне (нерухоме) і персональне (рухоме), при цьому концепція нерухомості включає землю і все, що з нею зв'язано. В Італії та інших країнах континентальної правової системи чітко визначено, що до нерухомого майна належать земля, водні джерела, будівлі, а все інше є рухомим майном. Такі розбіжності у визначенні майна можуть мати важливі правові наслідки в міжнародних спадкових спорах, особливо при розподілі майна між спадкоємцями, що проживають у різних юрисдикціях.

Міжнародне спадкування, як зазначалося раніше, є складним процесом, що завжди включає правові елементи з кількох правопорядків. У цьому контексті важливим є розуміння того, як колізійні норми дозволяють вибір компетентного права, яке буде застосовуватися до спадкування з іноземним елементом, а також те, як міжнародне приватне право регулює ці питання. Однією з основних проблем, яка виникає при міжнародному спадкуванні, є визначення того, яке саме право буде застосовуватися в кожному конкретному випадку, особливо коли мова йде про спадщину, яка має зв'язки з різними державами [41].

Підхід до цього питання в різних країнах може значно відрізнятись, оскільки кожна країна має свої власні колізійні норми та законодавчі акти, які регулюють спадкові відносини. Наприклад, у країнах континентальної Європи, таких як Італія, Іспанія та Польща, спадкування регулюється або через застосування національного права спадкодавця, або через використання законів місця знаходження майна (нерухомого чи рухомого), що, у свою чергу, залежить від національної системи правових прив'язок. У країнах з англосаксонською правовою системою, таких як Великобританія або США, можливе застосування іншого підходу, зокрема, врахування не тільки місця відкриття спадщини, але й інших обставин, зокрема, громадянства спадкодавця та його останнього місця проживання [42].

У своєму підході до міжнародного спадкування деякі країни використовують принцип єдності спадкового статуту, що означає, що всі спадкові відносини (незалежно від того, йдеться про рухоме чи нерухоме майно) регулюються одним правом, яке визначається за загальним критерієм. Інші держави, такі як Великобританія чи Франція, застосовують принцип розщеплення статуту, що передбачає використання різних колізійних критеріїв для регулювання спадкування рухомого та нерухомого майна.

Законодавство багатьох країн, зокрема Іспанії, Польщі та Італії, передбачає певну гнучкість у виборі застосовного права, надаючи спадкодавцю право визначати, яке законодавство буде застосовуватись до його майна після його смерті. Проте в деяких випадках цей вибір може бути обмежений, наприклад, якщо спадкодавець не перебував на території держави, закон якої він обрав для застосування [4].

Зокрема, в Італії закон дозволяє спадкодавцю визначати, яке право буде застосовуватися до спадщини, однак цей вибір має бути зроблений відповідним чином і не порушувати права інших спадкоємців, які можуть перебувати на території Італії. Якщо спадкодавець є громадянином Італії, то вибір права, навіть якщо він зроблений через заповіт, не може змінити визначення прав спадкоємців на території Італії [43].

Польща в своєму новому законодавстві з міжнародного приватного права також зберігає принцип, згідно з яким спадкування регулюється правом держави громадянства спадкодавця. Однак закон допускає можливість застосування певних виключень, таких як вибір права для конкретних випадків або ситуацій, що можуть виникнути внаслідок розбіжностей між національними колізійними нормами.

Продовження і доповнення до аналізу колізійних прив'язок у спадкуванні дозволяє зробити висновок, що вибір між критерієм громадянства та критерієм місця постійного проживання спадкодавця має важливе значення для правової системи кожної держави, оскільки це безпосередньо впливає на регулювання спадкових відносин з іноземним елементом.

Як показують приклади міжнародного законодавства, кожна з колізійних прив'язок — чи то «право держави громадянства», чи «право держави місця проживання» — має свої переваги та недоліки. Підхід до вибору такого критерію залежить від правової традиції, політичної системи та зовнішньої політики держави [8].

Перевага колізійної прив'язки до права держави громадянства полягає в тому, що громадянство є чітким і стабільним юридичним зв'язком особи з певною державою. Та дозволяє зберігати правові зв'язки між громадянином та його державою, навіть якщо він тривалий час проживає за кордоном. Громадянство не потребує складних тлумачень і легко визначається, що робить його зручним для застосування в колізійному праві. Застосування цього критерію дозволяє уникнути ситуацій, коли громадянин, що проживає за кордоном, порушує законодавство своєї країни або обирає правові норми держави, де не має правового зв'язку.

Проте такий підхід має й свої слабкі сторони. В особливих випадках особа може бути громадянином держави, з якою вона більше не має жодного практичного або правового зв'язку. Яке може створити певні правові труднощі, особливо якщо законодавство цієї держави не відображає реального місця життя особи. Крім того, у деяких ситуаціях важко буде визначити, яке громадянство є основним, якщо особа має кілька громадянств. Водночас, застосування принципу громадянства у спадкових спорах може створити можливість для обходу місцевих правових норм або зловживання правами.

З іншого боку, колізійна прив'язка до місця постійного проживання має більше практичних переваг для тих осіб, які проживають в іншій країні, не втрачаючи свого громадянства. Місце проживання є безпосереднім і реальним зв'язком особи з певною державою, що дозволяє застосовувати місцеві правила, з якими особа має найбільше відносин у повсякденному житті. Це допомагає уникнути розриву правових зв'язків, забезпечуючи більш точне відображення соціальних та економічних реалій спадкодавця. Однак, для застосування цього підходу важливо, щоб на момент смерті особи можна було

чітко визначити її місце постійного проживання, оскільки, якщо це місце не можна визначити, виникає проблема з вибором правової системи, яка повинна регулювати спадкові відносини [44, с. 182-186].

Як показує міжнародна практика, змішаний підхід, коли застосовується комбінація цих двох критеріїв, може стати найбільш ефективним рішенням. Наприклад, в країнах, де існує змішана система особистого закону, застосовується два варіанти колізійних прив'язок: право держави громадянства та право держави місця постійного проживання. Такі країни, як Австрія, Угорщина, Мексика та інші, застосовують даний підхід, надаючи змогу визначити право, яке найбільш тісно пов'язане з особою, залежно від ситуації.

Змішана система дозволяє вирішувати складні правові питання, забезпечуючи більше гнучкості у застосуванні міжнародних норм. Вона дозволяє враховувати різні фактори, які можуть мати вплив на спадкові відносини, і уникати проблем, які виникають при використанні одного-єдиного критерію, що не завжди адекватно відображає правовий статус особи.

Такі підходи, як правило, залежать від конкретних обставин життя спадкодавця. Тому, як зазначає А.А. Степанюк, для справжнього вирішення проблеми правильного вибору закону спадкування важливо враховувати всі фактори, що мають вплив на особистий статус особи, включаючи її зв'язки з країною громадянства, місцем постійного проживання та іншими обставинами [45, с. 39-45].

Отже, на сучасному етапі розвитку міжнародного приватного права у сфері спадкування важливим є розвиток універсальних і регіональних норм, які дозволяють уникати юридичних конфліктів і забезпечувати більш ефективно правове регулювання спадкових відносин, особливо у випадках, коли мова йде про спадкування майна в умовах міжнародних зв'язків.

Продовження зазначеної теми стосується важливих аспектів, що виникають у зв'язку з визначенням останнього постійного місця проживання

спадкодавця та правових наслідків, які можуть виникати в процесі вирішення спадкових справ, що мають іноземний елемент.

Перш за все, необхідно зазначити, що визначення останнього постійного місця проживання спадкодавця потребує чітких критеріїв, які могли б бути застосовані для уникнення юридичних суперечностей та непорозумінь у міжнародному спадкуванні. Відповідно до міжнародного приватного права, важливими факторами для визначення останнього місця проживання є кілька ключових моментів [46, с. 15-18].

По-перше, важливо, щоб особа (спадкодавець) проживала на території іноземної держави безперервно протягом не менше п'яти років безпосередньо перед його смертю. Такий термін є цілком обґрунтованим, оскільки він дозволяє забезпечити стабільний та очевидний зв'язок особи з певною країною, що може бути визнано за підставу для застосування її національного законодавства у спадкових справах. Водночас, це дає змогу уникнути ситуацій, коли спадкодавець перебував на території держави лише короткий час або мав тимчасовий статус, що не відповідає принципу постійного проживання.

По-друге, поряд із вимогою щодо тривалості проживання, важливою умовою є наявність у спадкодавця тісних соціальних і/або сімейних зв'язків з цією країною. Та можуть бути родинні стосунки, наявність нерухомого майна, трудова діяльність або інші життєво важливі аспекти, що свідчать про його намір постійно проживати в конкретній країні. Такий підхід дозволяє ще раз підтвердити факт того, що країна, де особа останнім часом постійно проживала, є законним правовим полем для регулювання її спадкових відносин.

По-третє, наявність підстав для постійного проживання в іноземній державі є суттєвою для визначення останнього місця проживання. Це може включати наявність посвідки на постійне проживання, реєстрацію в органах влади, право на працевлаштування чи перебування на території держави на постійній основі. Однак, на практиці це може бути викликом, оскільки деякі

країни не завжди мають чіткі або єдині критерії для визначення "постійного" статусу проживання. Та вимагає глибокого аналізу кожного конкретного випадку, особливо коли мова йде про країни з різними правовими підходами до міграційної політики [47].

Для забезпечення більш ефективного і правомірного вирішення спадкових справ у міжнародному контексті, важливо створити чіткі правові рамки, які б враховували не лише формальні, але й суттєві критерії визначення останнього постійного місця проживання спадкодавця. Яке повинно включати в себе, зокрема, правові норми, які б чітко розмежовували поняття "місце проживання" та "постійне місце проживання", а також визначали б, за яких умов ці поняття застосовуються до спадкування в міжнародному праві.

Таким чином, можна зробити висновок, що в контексті міжнародного спадкування необхідно чітко закріпити правові підходи, що базуються на тривалості та безперервності проживання спадкодавця в іншій державі, наявності тісних соціальних та сімейних зв'язків з цією країною, а також легітимності підстав для такого проживання. Тільки таким чином можна забезпечити правову визначеність та справедливість у міжнародному спадкуванні, враховуючи всі особливості конкретних випадків [48].

Загалом, можна констатувати, що міжнародне спадкування вимагає детального вивчення та розуміння національних і міжнародних колізійних норм, оскільки це дозволяє забезпечити правильне та ефективне застосування правопорядку до спадкових відносин, що мають іноземний елемент. У контексті глобалізації та зростання мобільності населення, значення цих норм тільки зростає, оскільки питання визначення компетентного права стає дедалі важливішим для забезпечення справедливості та ефективності правового регулювання спадкування.

1.4 Спадкування за заповітом у міжнародному приватному праві

Спадкування за заповітом у міжнародному приватному праві охоплює численні питання, пов'язані з визначенням дійсності та форми заповіту, а

також застосуванням колізійних норм, що регулюють спадкові відносини з іноземним елементом. Одним з основних аспектів міжнародного спадкування є використання колізійно-правових норм, що дозволяють визначити, яке законодавство повинно застосовуватись для визначення дійсності заповіту. Це питання особливо важливе в контексті міжнародного приватного права, де спадкові відносини можуть включати кілька юрисдикцій, які мають різні правові системи та вимоги до форми заповіту.

Колізійно-правовий метод є основним у регулюванні спадкових відносин в міжнародному праві. Принцип колізії законів дозволяє визначити, який національний закон має застосовуватися залежно від конкретних обставин, зокрема місця складання заповіту, громадянства заповідача або його постійного місця проживання. Такий підхід створює правову визначеність і забезпечує захист інтересів осіб, які мають спадкові права, у випадках, коли майно перебуває на території іншої держави.

Одним з прикладів міжнародної уніфікації колізійних норм є Конвенція про колізії законів, що стосуються форми заповітів, прийнята у місті Гаазі 5 жовтня 1961 року [20]. Ця Конвенція спрямована на вирішення проблеми визначення форми заповіту в міжнародному контексті, встановлюючи спільні колізійні норми, які мають застосовуватись у випадках, коли заповіт складений у країні, що не є державою громадянства заповідача або його постійного місця проживання [49, с. 112-117].

Згідно з цією Конвенцією, заповіт визнається дійсним стосовно форми, якщо його форма відповідає хоча б одному з наступних критеріїв:

1. Закону місця, де заповідач складав заповіт.
2. Закону держави, громадянином якої є заповідач на момент складання заповіту або на момент його смерті.
3. Закону держави, де заповідач мав постійне місце проживання на момент складання заповіту або на момент його смерті.
4. Закону держави, де заповідач мав звичайне місце проживання на момент складання заповіту або на момент його смерті.

5. У випадку нерухомості – місця, де знаходиться це майно.

Для практичного застосування цієї Конвенції важливим є також визначення того, чи мав заповідач постійне місце проживання в певному місці, що регулюється правом цього місця [20].

Конвенція також передбачає положення, які регулюють складені заповіти кількома особами в одному документі, а також обмеження щодо форм заповітів, зокрема щодо вимог до свідків та інших особистих якостей заповідача, які можуть бути важливими для дійсності заповіту.

Для України важливою є її приєднаність до цієї Конвенції, що було здійснено 17 грудня 2009 року, а набрання чинності відбулося 14 травня 2011 року. При цьому Україна залишила за собою ряд застережень, які мають важливе значення для застосування цієї Конвенції на її території. Зокрема, Україна визначила, що колізійна прив'язка до постійного місця проживання заповідача визначається згідно з правом суду (*lex fori*), що дозволяє враховувати національні особливості. Крім того, Україна залишила за собою право не визнавати заповіти в усній формі, складені громадянами України, окрім випадків виняткових обставин [20].

Конвенція також не застосовується до положень заповітів, які відповідно до законодавства України не регулюють питання спадкування. Яке означає, що українське законодавство встановлює свої обмеження щодо застосування цієї Конвенції, зокрема, коли мова йде про особливості національних правових норм, які стосуються форм заповітів або інших аспектів спадкування [50, с. 128-132].

Спадкування за заповітом у міжнародному приватному праві є важливою темою, що стосується регулювання питань, пов'язаних із передачею майна після смерті, коли заповідач залишає письмове розпорядження щодо своїх активів. Дане питання набуває значення в умовах глобалізації, коли особи можуть мати майно або бути громадянами різних держав. Міжнародне приватне право визначає, яка юрисдикція має право розглядати справу про

спадкування та які норми повинні застосовуватися для вирішення спорів, що виникають у цьому контексті.

Одним із основних питань є визначення права, яке буде застосовуватися до спадкування за заповітом. Та може бути право тієї країни, де заповідач мав останнє місце проживання, або право країни, громадянином якої він був. У деяких випадках можуть застосовуватися норми міжнародних угод, таких як Європейський регламент щодо спадкування, що має на меті спрощення процесу спадкування в межах ЄС. Ці міжнародні угоди дозволяють уникати конфліктів між національними правами і забезпечують правову визначеність для осіб, які мають інтерес у спадкуванні. Таким чином, спадкування за заповітом у міжнародному приватному праві охоплює питання юрисдикції, застосування національних і міжнародних норм, а також процедури вирішення спорів, пов'язаних із міжнародними елементами [51].

Продовження питання спадкування за заповітом у міжнародному приватному праві також охоплює питання, які права та обов'язки можуть бути передані спадкоємцям після смерті спадкодавця, і які права не входять до складу спадщини. Так, відповідно до законодавства різних держав, перелік прав та обов'язків, що не підлягають спадкуванню, може варіюватися. У загальному випадку до спадщини не входять права, нерозривно пов'язані з особою спадкодавця, такі як особисті немайнові права, права на участь у товариствах, право на відшкодування шкоди за ушкодження здоров'я, аліментні зобов'язання, а також пенсії чи соціальні виплати, що належать спадкодавцю. Дане положення закріплено, зокрема, в Цивільних кодексах України, Білорусі, Грузії та інших країнах, які визначають конкретний перелік прав, що не можуть бути передані спадкоємцям.

Деякі держави, такі як США, мають специфічні обмеження щодо спадкування певних видів майна. Наприклад, в деяких штатах США не можна заповісти житловий будинок, якщо він є єдиним місцем проживання для членів родини спадкодавця. Заповіт на такий будинок може бути складений лише на користь членів сім'ї, як-от подружжя чи неповнолітні діти. Такі

обмеження існують і щодо іноземців, які не можуть успадковувати нерухоме майно в деяких юрисдикціях.

Важливим аспектом є також визначення юрисдикції, тобто права держави, яке буде застосовуватися для вирішення спадкових питань. Спадкоємці отримують права на спадщину відповідно до законодавства країни, в якій було відкрите спадкування, або країни, де спадкодавець мав останнє місце проживання на момент смерті. У разі, якщо заповідач у своєму заповіті не вибрав юрисдикцію, право застосовується відповідно до країни останнього місця проживання. Якщо йдеться про нерухоме майно або майно, яке підлягає державній реєстрації, спадкування таких прав здійснюється згідно з правом держави, в якій це майно знаходиться або зареєстроване [16].

Відмінності у підходах до визначення моменту набуття прав на спадщину зберігаються в законодавствах різних країн. Наприклад, в Грузії спадщина вважається власністю спадкоємця з моменту відкриття спадщини (ст. 1433 ЦК Грузії) [52], в той час як у більшості європейських країн питання набуття прав на спадщину може вирішуватися по-різному залежно від національного законодавства[53].

Колізії у міжнародному спадкуванні зумовлені такими факторами, як зв'язок спадкових відносин з кількома правовими системами, плюралізм правових систем та їх здатність до взаємодії. Таке поєднання різних правових систем виникає, коли особи, які належать до різних юрисдикцій, мають майно чи родинні зв'язки в інших країнах. Особливо активно це почало проявлятися в другій половині ХХ століття, коли мобільність населення значно зросла, а люди стали активно пересікати кордони держав, зберігаючи родинні та майнові зв'язки у різних країнах. Такі тенденції часто призводять до того, що спадкодавці мають спадкоємців або залишають своє майно в різних країнах. Придбання нерухомості іноземцями в країнах зі сприятливим кліматом (наприклад, Франція, Португалія, Італія, Іспанія) також впливає на зростання кількості колізій у міжнародному спадкуванні [4].

Ще одним фактором, що впливає на складність міжнародного спадкування, є плюралізм правових систем. Це означає, що спадкове право різних країн часто має значні розбіжності, зумовлені історичними, економічними, релігійними та іншими чинниками. Спадкове право в різних країнах має свої особливості, зокрема щодо процедури спадкування, захисту прав членів сім'ї спадкодавця, розподілу спадкового майна серед спадкоємців тощо [54, с. 87-89].

Однією з найбільших різниць між правовими системами є підхід до заповіту. У Німеччині дозволяються спільні заповіти між подружжям, а в Італії та Польщі заповіт є одностороннім актом, тобто дві або більше осіб не можуть скласти спільний заповіт. Також існують відмінності в типах спадкових розпоряджень: в деяких країнах, таких як Франція, існують універсальні, часткові та сингулярні легати, що регулюють перехід майна.

Щодо обов'язкових часток, у деяких країнах право на них мають діти та інші родичі спадкодавця. У Угорщині, наприклад, обов'язкова частка становить половину майна, яке б особи отримали без заповіту. В Іспанії діти мають право на $2/3$ частки, яку б вони отримали без заповіту. У Сербії, Чорногорії, Хорватії та інших країнах діти завжди отримують половину спадщини, незалежно від змісту заповіту.

До спадкоємців за законом, як правило, належать найближчі родичі, однак у різних країнах коло цих родичів визначається по-різному. Так, для Болгарії це діти, брати та сестри, а в Німеччині існують різні групи родичів — парантели, з яких спочатку спадкують діти спадкодавця, а вже потім інші родичі. В Італії, зокрема, спадкують діти, батьки, брати та сестри, а в Румунії — діти та їхні нащадки [55, с. 1-13].

Міжнародне спадкування стає все складнішим і вимагає врахування численних правових особливостей кожної конкретної країни.

Мусульманське спадкове право, яке є важливим компонентом правових систем країн, де поширена мусульманська релігія, суттєво відрізняється від спадкового права інших країн. Основною особливістю мусульманського права

є значні обмеження щодо свободи заповіту. Відповідно до нього, спадкоємець не має права змінювати порядок спадкування, визначений правом, і може розпорядитися лише однією третьою частиною свого майна на користь осіб, які не належать до його спадкоємців за законом. Іншими словами, мусульманське спадкове право вимагає, щоб більша частина майна спадкувалася за законом. Крім того, це право не надає рівності між чоловіками та жінками, адже жінка отримує лише половину частки чоловіка. Ще однією характеристикою є те, що спадкоємцями не можуть бути особи, що належать до іншої релігії чи віросповідання.

У країнах тропічної Африки, зокрема в тих, де зберігаються традиційні форми правління, спадкове право базується на звичаях. У цих країнах майно зазвичай ділиться між найближчими родичами померлого, при цьому традиційно головними спадкоємцями є старший син або сини. Якщо вони відсутні, то спадкування переходить до старшої дочки. У деяких випадках вдова чи вдовий мають право отримати половину майна. Важливою особливістю є те, що в полігамних сім'ях жінки отримують частки майна в залежності від кількості дітей, які народилися від кожної з них. Крім того, сільськогосподарські землі, врожай та домашня худоба можуть спадкуватися за окремим порядком, який залежить від звичаїв громади, племені чи релігії померлого [56].

З точки зору спадкового права України, воно визнає як спадкування за законом, так і за заповітом. Цивільний кодекс України регламентує інститути спадкування, такі як заповіт подружжя, різні черги спадкоємців (шість черг), спадковий договір, а також секретний заповіт. Завдяки цьому надається можливість визначити порядок спадкування не лише за законом, а й на підставі бажань спадкодавця, що в свою чергу забезпечує більшу гнучкість у правовідносинах у цій сфері.

Колізії спадкового права виникають у випадках взаємодії правових систем різних країн, зокрема у сфері міжнародного спадкування. Кожна країна самостійно визначає, в якому обсязі її національні закони будуть

застосовуватися до спадкових відносин з іноземним елементом. Вона може вирішувати, чи буде діяти спадкове право іншої країни, коли спадкоємці та майно перебувають за кордоном, а також забезпечити дотримання прав спадкоємців, якщо це передбачено іноземними законами. Та взаємодія правових систем може бути спрямована на забезпечення правового порядку в міжнародному спадкуванні та гарантування прав спадкоємців.

У цьому контексті важливою є концепція визнання іноземних спадкових прав. Національні правові системи можуть визнавати права, що виникли на підставі спадкуванн за кордоном, навіть якщо ці права суперечать умовам національної системи права. Таким чином, громадянин, який здатен спадкувати згідно з іноземним правом, буде визнаний спадкоємцем, і його права будуть захищені на території його держави. Водночас, якщо громадянин не має права на спадкуванн за іноземним законодавством, він не зможе отримати спадок навіть за національними законами.

Крім того, у випадку, якщо майно не може бути успадковане за іноземним законодавством, це майно не буде підлягати спадкуванню за національним правом. Та важливий аспект взаємодії правових систем, адже він підтверджує необхідність взаємної відповідності норм, які регулюють спадкуванн в різних країнах.

Якщо ж іноземне право визнає певні спадкові права, національна правова система повинна визнавати їх та забезпечити їх реалізацію. Проте важливою умовою є те, що іноземні норми мають відповідати основним принципам і цілям національної правової системи для забезпечення захисту спадкових прав. Якщо ж іноземні норми суперечать принципам національного законодавства, такі норми не будуть визнані [57].

Колізія в міжнародному спадкуванні виникає, коли спадкові відносини пов'язані з кількома національними правовими системами. У такій ситуації відбувається взаємодія правових норм, які можуть бути застосовані до конкретного випадку спадкуванн, і кожна з цих систем намагається знайти баланс між власними нормами та міжнародними правовими принципами. Це

дозволяє забезпечити правовий порядок і захист прав спадкоємців у міжнародному контексті.

Загалом, у контексті міжнародного приватного права спадкування заповітом є важливим аспектом, що потребує уваги до детального регулювання колізійних норм, які визначають, який національний закон має застосовуватись для дійсності заповіту. Яке дозволяє уникнути правових колізій і забезпечити правову визначеність у міжнародних спадкових відносинах.

Висновок до першого розділу

У першому розділі було розглянуто загальні засади інституту спадкування в контексті міжнародного приватного права. Аналіз основних понять дозволив встановити, що спадкові правовідносини у міжнародному вимірі відзначаються комплексністю, адже поєднують елементи різних національних правових систем. Було з'ясовано, що ключову роль у врегулюванні таких відносин відіграють колізійні норми, які визначають застосовне право залежно від громадянства, місця проживання спадкодавця або місця знаходження майна.

Колізійно-правовий метод є основним у регулюванні спадкових відносин в міжнародному праві. Принцип колізії законів дозволяє визначити, який національний закон має застосовуватися залежно від конкретних обставин, зокрема місця складання заповіту, громадянства заповідача або його постійного місця проживання. Такий підхід створює правову визначеність і забезпечує захист інтересів осіб, які мають спадкові права, у випадках, коли майно перебуває на території іншої держави.

Також у ході аналізу джерел міжнародно-правового регулювання спадкування виокремлено низку універсальних і регіональних актів, зокрема Гаазьку конвенцію 1989 року та регламент ЄС № 650/2012, які впливають на уніфікацію спадкового права в міжнародному контексті. Окрему увагу приділено національному законодавству, яке застосовується в разі відсутності міжнародного договору.

Також було охарактеризовано особливості спадкування за законом і за заповітом. Спадкування за законом ґрунтується на визначених законом чергах спадкоємців, тоді як заповіт вимагає визнання його дійсності згідно з правом, що регулює форму та зміст правочину. У міжнародному вимірі ці питання часто викликають колізії, що потребують чіткого врегулювання через відповідні правові механізми.

Таким чином, інститут спадкування у міжнародному приватному праві є динамічною та складною сферою, яка потребує узгодженості на рівні міждержавного співробітництва та гармонізації національних норм.

РОЗДІЛ 2

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ КОЛІЗІЙНИХ НОРМ ЩОДО СПАДКУВАННЯ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

2.1. Проблеми застосування колізійних норм щодо спадкування

Сучасна практика міжнародного приватного права відображає численні проблеми, які виникають при застосуванні колізійних норм щодо спадкування, що мають іноземний елемент. Складність цих правовідносин полягає в тому, що спадкові правовідносини часто зіштовхуються з правопорядками двох або більше держав, що ставить під сумнів застосовність національних норм, їх збіг і належне правове регулювання.

Колізійні норми, в свою чергу, є важливими механізмами для визначення, яке саме національне право буде застосовуватися до правовідносин, що включають елементи іноземності. Проте, на практиці застосування колізійних норм стосується складних аспектів, що пов'язані з розбіжностями у правових системах різних країн, відсутністю єдиного підходу та труднощами вибору відповідного матеріального права. Оскільки колізійні норми в різних країнах можуть значно відрізнятися або навіть бути відсутніми, це створює певні правові прогалини, які потребують уніфікації на міжнародному рівні.

Однією з основних проблем є різноманітність колізійних норм у країнах, що регулюють спадкування, що значно ускладнює процес правової визначеності у спадкових правовідносинах. Питання набуває ще більшої актуальності, оскільки в багатьох випадках особи, які мають іноземні елементи у спадкуванні, можуть втратити право на спадкування через невизначеність або помилки при виборі відповідного матеріального права.

На думку М. Брауна [8], відсутність єдиної системи колізійного права на міжнародному рівні лише погіршує ситуацію, адже доля кожного конкретного правовідносини піддається випадковості. Таке різноманіття норм не тільки

ускладнює процес, але й веде до правової невизначеності, що не відповідає вимогам сучасної правосвідомості (рис. 2.1) [58, с. 24-28].

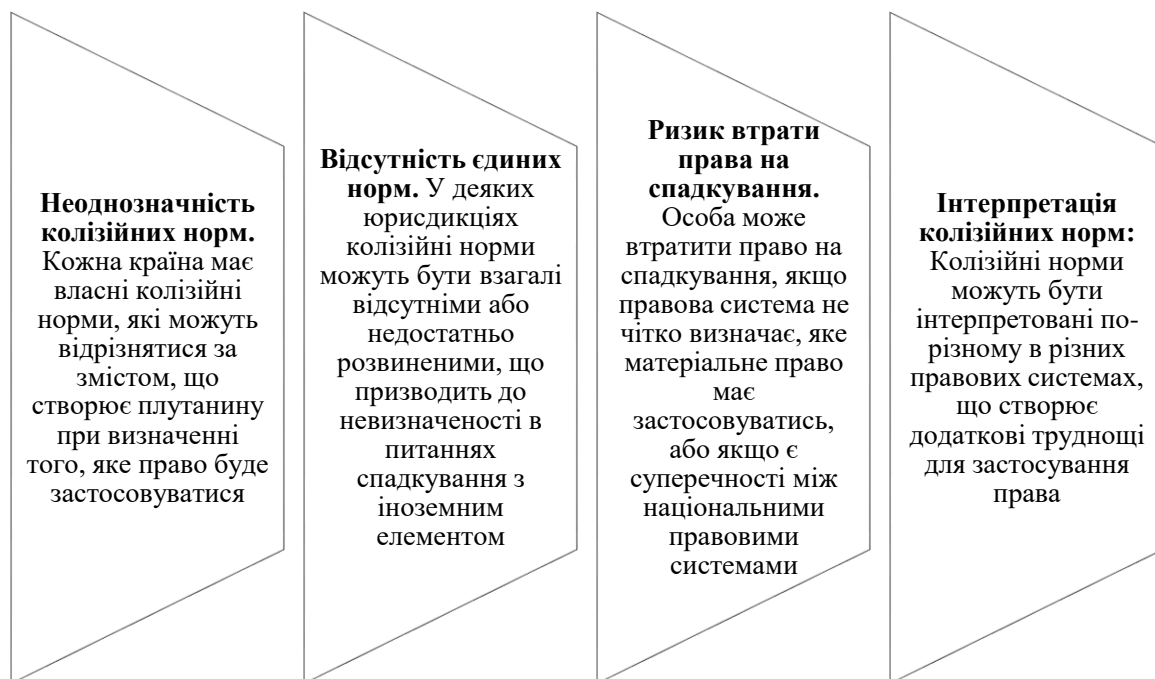

Рис. 2.1. Проблеми застосування колізійних норм у спадкових відносинах

Необхідно здійснити уніфікацію колізійних норм на міжнародному рівні, що дозволить визначити єдиний підхід до спадкування з іноземним елементом. Процес може бути здійснений через укладання міжнародних угод або прийняття багатосторонніх договорів. Оскільки правові системи деяких держав мають спільні риси, можливе проведення уніфікації на регіональному рівні між державами, що належать до однакових правових систем. Для вирішення складних колізійних ситуацій можна створити міжнародні інститути, які будуть займатися правовим регулюванням спадкових відносин з іноземним елементом, надаючи чітке роз'яснення і рекомендації. Співпраця між державами у сфері правової допомоги та вирішення спадкових справ має бути посилена для забезпечення кращого правового захисту для осіб, які мають спадкові відносини з іноземним елементом [59, с. 154-182].

Таблиця 2.1

Основні проблеми та шляхи їх вирішення

Проблеми застосування колізійних норм	Шляхи вирішення
1. Неоднозначність колізійних норм	1. Уніфікація колізійних норм на міжнародному рівні
2. Відсутність єдиних колізійних норм	2. Регіональна уніфікація в межах правових систем
3. Ризик втрати права на спадкування	3. Створення спеціалізованих міжнародних інститутів
4. Інтерпретація колізійних норм	4. Посилення міжнародної співпраці в правових питаннях

Джерело: розроблено на основі [60]

На сьогоднішній день міжнародна уніфікація у сфері спадкування залишається обмеженою, і кількість міжнародних угод у цій галузі є незначною. Враховуючи важливість цієї проблеми для міжнародної практики, були прийняті кілька значущих багатосторонніх міжнародних договорів, які визначають колізійні та матеріальні норми у спадкових відносинах.

Перш за все, слід відзначити Гаазьку конвенцію про колізії законів стосовно форми спадкових розпоряджень, ухвалену 5 жовтня 1961 року [20]. Даний міжнародний акт забезпечує різноманітність колізійних прив'язок, даючи можливість обрати найвідповіднішу юрисдикцію для регулювання спадкових відносин залежно від конкретних обставин. Конвенція дозволяє, наприклад, визнавати заповіти дійсними за умовами законодавства не тільки тієї країни, де заповіт був складений, але й країни громадянства заповідача або його місця постійного проживання на момент смерті. Україна приєдналася до цієї конвенції в 2009 році, зробивши деякі застереження щодо визначення місця проживання спадкодавця та визнання усних заповітів.

Другим важливим міжнародним актом є Вашингтонська конвенція про міжнародний заповіт від 26 жовтня 1973 року [13], яка є єдиним прикладом уніфікації матеріальних норм спадкового права. Вона передбачає створення

міжнародного заповіту, форма якого є універсальною та визнаною в державах-учасниках конвенції [61, с. 54-59]. Такий заповіт може бути складений не лише особисто заповідачем, але й за допомогою технічних засобів або іншими особами за його словесним дорученням. Однією з основних особливостей цієї конвенції є лояльність до вимог щодо свідків і посвідчення заповіту, що робить цей процес більш гнучким і доступним для громадян різних країн.

Конвенція про право, що застосовується до спадкування майна померлих осіб, ухвалена в Гаазі 1 серпня 1989 року [14], є ще одним важливим кроком на шляху уніфікації спадкових правових норм. Вона визначає право, яке регулює спадкування майна, залежно від постійного місця проживання спадкодавця на момент його смерті. Це дозволяє усунути конфлікти правових систем різних країн у випадках, коли спадкодавець міг проживати в кількох державах протягом свого життя. Однак, ця конвенція не була прийнята в достатньо великій кількості країн, тому її ефективність залишається обмеженою.

Гаазька конвенція про міжнародне управління спадковим майном від 2 жовтня 1973 року [62] спрямована на створення механізму, який дозволяє ефективно управляти спадковим майном за кордоном. Вона передбачає видачу спеціального сертифіката - «міжнародного посвідчення адміністратора спадщини», що підтверджує повноваження особи на управління спадковим майном. Це важливий інструмент для забезпечення права власності та його охорони в міжнародному контексті, зокрема щодо рухомого майна, яке належить спадкодавцю. Однак, даний документ поки не здобув широкого визнання.

Важливою особливістю є зусилля з уніфікації спадкового права на регіональному рівні, зокрема в межах Європейського Союзу, країн Латинської Америки та СНД. Зазначено, що в Європі значний прогрес був досягнутий завдяки Європейському регламенту щодо спадкування, який передбачає єдині правила для всіх держав-членів щодо визначення застосовного права та юрисдикції у справах про спадкування [62, с. 213-217].

Незважаючи на існуючі багатосторонні угоди, найбільший ефект у сфері міжнародного спадкового права забезпечують двосторонні міжнародні договори, укладені між окремими державами. Договори часто включають конкретні угоди, що стосуються правового регулювання спадкування, а також механізмів визнання іноземних заповітів, управління спадщиною і вирішення спорів, пов'язаних зі спадкуванням.

Тому, хоча процес міжнародної уніфікації спадкових норм ще не завершений, окремі міжнародні акти та двосторонні угоди значно полегшують вирішення питань, що виникають при спадкуванні за кордоном. Забезпечує більшу стабільність і передбачуваність для осіб, що мають майно в різних країнах, а також сприяє розвитку міжнародної правової взаємодії в сфері спадкового права.

Питання уніфікації колізійних норм у спадковому праві набуває дедалі більшої актуальності в умовах глобалізації, мобільності громадян та транснаціонального характеру майнових правовідносин. Кожна правова система, прагнучи забезпечити ефективне врегулювання спадкових справ із іноземним елементом, формує власні підходи до визначення колізійної прив'язки, зокрема щодо останнього місця проживання спадкодавця, місця знаходження майна або громадянства. Однак відсутність єдиного стандарту у сфері приватного міжнародного права призводить до правової невизначеності, судових конфліктів та проблем у реалізації спадкових прав.

Аналіз процесів та механізмів уніфікації колізійних норм у сфері спадкового права в державах-учасниках СНД та країнах Європейського Союзу, зокрема у світлі чинних міжнародних актів, регламентів ЄС та модельних законів СНД. Особливу увагу приділено порівняльному аналізу підходів до колізійного регулювання, можливостей гармонізації та правових наслідків для фізичних осіб [64, с. 128-131].

Колізійні норми – це правила, які визначають право, що підлягає застосуванню до правовідносин з іноземним елементом. У спадковому праві колізійні прив'язки традиційно базуються на одному з трьох принципів:

- 1) громадянство спадкодавця (національний принцип);
- 2) останнє місце проживання (доміцилій);
- 3) місцезнаходження спадкового майна.

Уніфікація полягає в усуненні або зменшенні розбіжностей між національними колізійними нормами шляхом прийняття єдиних або узгоджених підходів. Вона може реалізовуватись через:

- 1) міжнародні договори (Гаазька конференція),
- 2) регламенти (у випадку ЄС),
- 3) модельні кодекси (СНД).

Ключовим документом у цій сфері є Регламент (ЄС) № 650/2012, який застосовується з 2015 року [16]. Він встановлює єдину систему колізійного регулювання спадкових справ у межах більшості країн-членів ЄС (крім Данії, Ірландії та Великої Британії). Основні положення:

- 1) Основна колізійна прив'язка – звичайне місце проживання спадкодавця на момент смерті.
- 2) Альтернатива – вибір права, який дозволяє спадкодавцю обрати право країни свого громадянства.
- 3) Єдина система визнання та виконання рішень.
- 4) Введено Європейський свідоцтво про право на спадщину – інструмент для полегшення транскордонного спадкування.

ЄС продемонстрував приклад глибокої інтеграції та уніфікації, де пріоритет надано стабільності правовідносин та передбачуваності правових наслідків.

У рамках СНД процес уніфікації колізійних норм має менш глибокий характер, однак спроби гармонізації простежуються, зокрема через такі документи [65]:

- 1) Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах (Мінська, 1993 р., ред. 2002) [21].

Особливості підходу країн СНД:

1) В якості основної колізійної прив'язки часто застосовується громадянство спадкодавця, хоча деякі країни (наприклад, Казахстан, Вірменія) переходять до принципу останнього місця проживання.

2) Відсутність єдиного обов'язкового документа: уніфікація носить рекомендаційний характер.

3) Менша інтеграція порівняно з ЄС: правові позиції країн можуть значно різнитися.

Уніфікація колізійних норм у сфері міжнародного спадкування є важливим процесом, що має на меті забезпечити єдині підходи до вирішення правових питань, пов'язаних з міжнародними аспектами спадкування. Даний процес здійснюється шляхом прийняття міжнародних договорів, які стають основою для встановлення узгоджених правил, що застосовуються в межах різних юрисдикцій. З моменту імплементації таких норм у національні правові системи країн, уніфікація вважається завершеною. Проте, на сьогоднішній день, процес уніфікації у цій сфері є досить обмеженим, і найбільші досягнення виявилися на регіональному та двосторонньому рівнях, а не в багатосторонніх угодах.

Аналізуючи норми багатосторонніх міжнародних договорів у сфері міжнародного спадкування, можна зробити висновок, що на даному етапі єдиний підхід до регулювання питань спадкування застосовується лише щодо спадкування нерухомого майна. У цьому контексті, колізійні норми, які регулюють питання спадкування за заповітом або правові аспекти щодо прав на спадкування, мають суттєві відмінності за змістом та підходами до їхнього застосування.

Одним із аспектів, що заслуговує на увагу, є вивчення міжнародних договорів про правову допомогу, що закріплюють принцип рівності у спадкових правовідносинах. Принцип рівності може мати різне трактування в залежності від конкретного міжнародного договору: у деяких випадках йдеться про зрівняння осіб у спадковій правоздатності, в інших – на іноземців поширюється «національний режим», тобто застосовуються ті самі правила,

що й до громадян держави. Існують також договори, в яких принцип рівності розкривається через встановлення певних обмежень у сфері реалізації спадкової правоздатності, що ускладнює застосування рівноправних умов для осіб різних національностей [66, с. 127-130].

Варто відзначити важливий крок у сфері уніфікації колізійних норм – це прийняття Європейським Парламентом та Радою Європейського Союзу Регламенту, який стосується компетенції, застосовуваного права, визнання і виконання рішень, прийняття та виконання нотаріальних актів у справах спадкування. Регламент також передбачає створення європейського свідоцтва про спадкування, що є значним досягненням у напрямі уніфікації спадкових норм в межах Європейського Союзу.

Що стосується України, то на сьогодні найбільш вдалою є уніфікація колізійних норм у сфері спадкування на двосторонньому рівні. Здійснюється через укладення двосторонніх міжнародних договорів у сфері надання правової допомоги з цивільних правовідносин. Завдяки таким договорам можна досягнути значних успіхів у вирішенні конкретних питань спадкування, таких як визнання прав на спадщину, а також забезпечення прав іноземців у межах національного законодавства. Проте існує цілий ряд аспектів, які поки що залишаються поза увагою двосторонніх договорів. До таких аспектів належать питання колізійного регулювання, зокрема, можливість складання різних видів заповітів, визначення допустимих умов для їх складання, а також встановлення меж розпорядження спадковим майном [67, с. 49-63].

Таким чином, хоча на даний момент і існують деякі міжнародні договори, що регулюють питання міжнародного спадкування, потреба в уніфікації як матеріальних, так і колізійних норм залишається актуальною. Враховуючи те, що існують значні прогалини в регулюванні ряду аспектів спадкових правовідносин, необхідність у подальшому розвитку міжнародної співпраці в цій сфері є незаперечною.

2.2. Шляхи вирішення проблем застосування колізійних норм у спадкуванні

Незважаючи на значний розвиток процесу уніфікації норм міжнародного приватного права та досягнення в цій сфері, на деяких етапах правового регулювання все ж залишаються не розв'язаними численні питання. Яке стосується, зокрема, таких галузей права, як спадкове та сімейне право, де мають місце історично обумовлені розбіжності у національному праві, що створює труднощі для подальшої правової уніфікації.

Спадкове право є однією з найбільш складних сфер для правової уніфікації, особливо коли йдеться про міжнародне спадкування. Оскільки різні країни мають різні підходи до питання спадкування, це часто спричиняє колізії та необхідність вирішення цих питань шляхом застосування колізійних норм. Зокрема, питання колізії законодавства у сфері міжнародного спадкування нерухомого та рухомого майна залишаються відкритими і вимагають чіткої правової регламентації.

Важливим інструментом вирішення таких колізій є використання колізійних норм, які надають можливість визначити, яке саме національне або іноземне право повинно бути застосоване в конкретній ситуації, пов'язаній з міжнародним спадкуванням. Колізійні норми, зокрема, дозволяють вирішити питання про застосування права тієї чи іншої країни до правовідносин, що містять іноземний елемент, таких як спадкування нерухомого чи рухомого майна.

Процес застосування колізійних норм у спадкових правовідносинах зазвичай складається з кількох етапів. Перш за все, має бути визначено, які саме правовідносини потребують колізійного регулювання, тобто де має місце міжнародний елемент, та які країни залучені до справи. Наступним кроком є встановлення колізійної норми, яка визначає, яке саме національне законодавство підлягає застосуванню в конкретній ситуації [15, с. 345-352].

Зазначимо, що колізійні норми, що регулюють питання спадкування, в різних міжнародних договорах можуть суттєво відрізнятися. У деяких

випадках для спадкування нерухомого майна визначальним є право тієї держави, на території якої знаходиться це майно, а для спадкування рухомого майна - право держави, громадянином якої був померлий на момент смерті. Є прикладом використання колізійного методу, який дозволяє ефективно вирішувати питання, пов'язані з міжнародним спадкуванням.

Навіть при широкому використанні міжнародних договорів для вирішення колізій у спадкових правовідносинах, у багатьох випадках виникають прогалини у правовому регулюванні. Міжнародні договори не завжди детально охоплюють всі аспекти спадкування, наприклад, питання, пов'язані з можливістю складання певних видів заповітів, умовами, за яких вони можуть бути складені, чи визначенням меж розпорядження спадковим майном.

До того ж, внаслідок постійного розвитку міжнародних відносин і змін у законодавствах країн, нові колізійні ситуації можуть виникати, що вимагає додаткових уніфікаційних зусиль на міжнародному рівні. І саме застосування колізійних норм стає важливим інструментом для подолання цих труднощів і забезпечення правової визначеності у спадкових правовідносинах, що містять іноземний елемент.

Для ефективного вирішення колізійних ситуацій у міжнародному спадкуванні важливим є застосування колізійного методу, який передбачає чітке визначення того, яке право має застосовуватися в конкретній справі. Наприклад, як це передбачено у Договорі між Україною та Республікою Молдова про правову допомогу [68], де зазначено, що правові відносини, пов'язані з успадкуванням рухомого майна, регулюються законодавством тієї держави, громадянином якої був заповідач на момент смерті, а щодо нерухомого майна - правом тієї країни, на території якої воно знаходиться. Є типовим прикладом застосування колізійних норм для регулювання спадкових відносин, що мають міжнародний елемент [69, с. 95-100].

У зв'язку з цим, для подолання існуючих прогалин та досягнення більшої правової визначеності в міжнародному спадкуванні необхідно продовжувати

вдосконалення колізійних норм, застосовуючи міжнародні стандарти та домовленості, які б забезпечували ефективне та справедливе врегулювання таких правовідносин.

При спадкуванні нерухомого майна, як за заповітом, так і за законом, основним принципом є застосування законодавства тієї країни, де це майно знаходиться. Що стосується правоздатності спадкодавця, то немає сумнівів, що заповідач має право заповідати нерухомість, а спадкоємець - отримувати спадщину. Згідно з загальним правом, форма заповіту повинна відповідати праву того місця, де розташоване майно. Проте у законодавствах різних держав форма заповіту може визнаватися дійсною, якщо вона відповідає законодавству: постійного місця проживання заповідача, його громадянства або країни, де було складено заповіт.

Щодо дійсності змісту заповіту, то його регулювання, без сумніву, підпадає під законодавство країни, де знаходиться майно. Важливо для визначення таких аспектів, як допустимість довічних розпоряджень, законність благодійних дарувань, обов'язковість залишення частини спадщини дітям чи другому подружжю, а також можливість поділу нерухомості на частини. Одним із важливих питань є можливість ухвалення рішення про утримання спадкоємців за рахунок нерухомості. За англійським законодавством, суд може винести таке рішення, якщо на момент смерті заповідача його постійним місцем проживання є Англія. В іншому разі, коли доміцилій заповідача перебуває в іншій країні, суд не може призначити утримання, і це може бути неможливо через правове регулювання країни, де знаходиться майно [70].

Складною проблемою є тлумачення заповітів, що стосуються нерухомого майна. У такому випадку суд або інший орган, що вирішує спір, повинен застосовувати норми права для тлумачення термінів і виразів, що містяться у заповіті. Тлумачення правових норм є процесом, спрямованим на з'ясування змісту термінів і формулювань, які можуть мати неоднозначне значення.

Метою тлумачення є переконання, що наміри заповідача будуть виконані відповідно до того, як він це висловив у заповіті. Якщо висловлені наміри не викликають сумнівів, немає потреби застосовувати норми міжнародного приватного права. Однак, якщо текст заповіту залишає місце для непорозумінь або якщо він використовує вирази, які можуть бути неоднозначно інтерпретовані, виникає необхідність у виборі відповідної правової системи для тлумачення.

Важливо, щоб вибрана правова система була найближчою до намірів заповідача. Зокрема, поняття "найближчий родич" може мати різне значення в різних країнах, і якщо не буде встановлено правову систему, яку заповідач мав на увазі, його бажання можуть бути неправильно інтерпретовані. У цьому контексті краще звертатися до права того місця, де заповідач проживав на момент укладання заповіту, якщо немає доказів того, що його наміри були спрямовані на іншу правову систему [71].

Таблиця 2.3

Порівняння застосування права до спадкування нерухомості за
заповітом

Параметр	Законодавство місця знаходження майна	Законодавство країни постійного проживання заповідача	Законодавство країни громадянства заповідача	Законодавство країни укладання заповіту
Форма заповіту	Відповідає праву місця майна	Відповідає праву постійного місця проживання	Відповідає праву громадянства заповідача	Відповідає праву країни укладання
Дійсність змісту заповіту	Регулюється правом місця майна	Може бути під впливом правових норм країни проживання	Може бути під впливом права країни громадянства	Може залежати від права країни укладання

Проблеми тлумачення	Може бути складне, якщо є неоднозначність	Може виникнути, якщо місце проживання не відповідає інтерпретації	Тлумачення може залежати від національного контексту	Тлумачення залежить від права місця укладання
Право на утримання спадкоємців	Може бути встановлено, якщо це передбачено місцевим правом	Може бути неможливо за іншими правовими системами	Може бути ускладнене через іноземне законодавство	Неможливо, якщо права країни не дозволяють
Застосування міжнародного права	Необхідне для вирішення колізійних ситуацій	Може бути актуальним для вирішення суперечок	Може бути важливим для тлумачення намірів заповідача	Може бути необхідним при міждержавних спорах

Джерело: розроблено на основі [56]

Колізійна практика Англії та деяких країн континентальної Європи передбачає використання так званого зворотного відсилання, яке є важливою частиною міжнародного приватного права (МПрП). Згідно з Л. Лунцом [48], зворотне відсилання застосовується з метою обмеження використання норм іноземного спадкового права. Наприклад, у деяких штатах США, таких як Каліфорнія та Айова, було прийнято закони, які дозволяють іноземним громадянам спадкувати майно на території США лише за умови взаємності. Проте на практиці вимога взаємності змінювалася, і іноземець, який бажає отримати спадщину, мусить довести, що країна його проживання надає американцям право спадкувати в межах своєї юрисдикції.

В окремих випадках деякі штати США вимагали матеріальної взаємності, тобто не лише національний режим для спадкування, а й рівність конкретних прав. В результаті виносились рішення, за якими іноземець мав право спадкувати на території штату США тільки за умови, що його ступінь спорідненості з спадкодавцем у США відповідає рівню, що дозволяє

спадкування за законами іноземної держави. Л. Лунц стверджував, що вимога матеріальної взаємності суперечить міжнародним нормам [72, с. 76-81].

Проблема відсилання є однією з найскладніших у МПрП через безліч питань, що виникають, та різноманітність підходів у правових системах. Проблеми з'являються, коли суд, визначаючи право, яке підлягає застосуванню, повинен врахувати колізійні норми країни. Найбільші складнощі виникають, коли колізійна норма відсилає не лише до матеріальних норм іншої держави, але й до її колізійних норм, що в свою чергу може призвести до додаткових відсилань - до права третьої країни.

Механізм відсилання, відомий як *renvoi*, ускладнює правове регулювання у міжнародному контексті. Відомий юрист А. Нуссбаум підкреслював [71], що питання *renvoi* є однією з найбільш дискусійних у міжнародному праві, адже практика застосування зворотного відсилання не завжди однозначна.

Прикладом служить судова справа 1841 року, коли Кентерберійський суд в Англії розглядав дійсність заповіту британського підданого, що проживав у Бельгії [8]. Англійський закон відсилав до бельгійського, а той, в свою чергу, повертав до англійського. Англійський суд визнав заповіт дійсним, заснувавши правило зворотного відсилання, яке стало традиційним у англійській практиці. Це відрізняється від континентальної практики, яка зазвичай більш обережно підходить до застосування відсилання в таких справах.

Механізм створює необхідність ретельного вивчення правових систем різних країн для забезпечення належного тлумачення та застосування міжнародного права в конкретних випадках.

Класичним прикладом, який започаткував вивчення проблеми зворотного відсилання в країнах континентального права, є справа Форго [73], що розглядалася французьким судом у кінці XIX століття. Форго, незаконнонароджений громадянин Баварії, проживав у Франції і помер без заповіту, залишивши рухоме майно на французькій території. Родичі Форго

були з бокової лінії. Французьке право передбачало відсилання до законодавства держави громадянства для визначення спадкових прав, тобто до баварського права, яке надавало право спадкування незаконнонародженим родичам по боковій лінії. В свою чергу, баварські колізійні норми вказували на застосування французького права як місця постійного проживання спадкодавця. Згідно з французьким правом, родичі по боковій лінії не мали права спадкувати, тому спадщина мала перейти до держави. Французький суд, проаналізувавши справу, прийняв зворотне відсилання, застосувавши французьке матеріальне право, і спадщина була передана Франції [73] .

До сьогодні у міжнародному приватному праві не існує єдиного погляду щодо обґрунтування застосування *renvoi*. Одна з теорій, висунута К фон Баром, аргументує необхідність прийняття відсилання принципом поваги до суверенітету держав. Інша точка зору, представлена Л. Лунцом, акцентує увагу на практичних аспектах: прийняття відсилання зменшує застосування іноземного права та спрощує діяльність правозастосовчих органів. Різноманітні погляди на *renvoi* відображають різні підходи в правових системах щодо визначення меж і наслідків його застосування. Підхід до зворотного відсилання та до визнання кола правовідносин, у яких воно застосовується, не є однозначним у багатьох країнах. Тривале обговорення цієї проблеми часто зводилось до дебатів щодо доцільності або недоцільності його впровадження.

Залежно від того, як різні країни вирішують питання зворотного відсилання, можна виділити кілька груп. До першої групи належать держави, які повністю приймають зворотне відсилання (Австрія, Польща, Фінляндія). Другу групу складають країни, що визнають лише зворотне відсилання до власного права (Угорщина, Іспанія, Іран, Ліхтенштейн, Румунія, Японія). Третю групу становлять країни, які зовсім не приймають зворотне відсилання (Бразилія, Греція, Перу, Єгипет). Крім того, деякі держави не регулюють цю проблему на законодавчому рівні [74, с. 423-427].

Згідно із Законом України «Про міжнародне приватне право» [47], відсилання до іноземного права трактується як відсилання лише до матеріальних норм цього права, з виключенням колізійних норм, якщо інше не встановлено законом (ч. 1 ст. 9). Таким чином, Україна займає негативну позицію щодо застосування відсилань. Проте в частині 2 цієї ж статті йдеться, що в питаннях особистого та сімейного статусу фізичних осіб допускається зворотне відсилання до права України. Розмежування між випадками, в яких відсилання застосовується, і тими, в яких ні, є позитивним підходом, що відображає практику, яка спостерігається в багатьох законодавчих актах різних держав у сфері міжнародного приватного права.

Для розв'язання проблеми застосування колізійних норм у спадкуванні в контексті міжнародного приватного права, особливо в країнах загального права, важливо звернути увагу на основні підходи та шляхи їх вирішення. Однією з основних проблем є розмежування між колізійними нормами та нормами матеріального права, яке виявляється в різних правових системах. У континентальній правовій системі існує чітке розмежування між колізійними нормами, які визначають, яке право застосовується в конкретному випадку, та матеріальними нормами, що регулюють безпосередньо спадкові відносини. Натомість в англо-американській правовій системі цей розподіл не є настільки чітким, оскільки колізійне право зливається з матеріальним правом у процесі вирішення конкретних правовідносин.

В англо-американському праві застосовуються різні колізійні прив'язки для рухомого та нерухомого майна. Для рухомого майна часто діє закон місця проживання спадкодавця (*lex domicilii*), тоді як для нерухомого майна застосовується закон місцезнаходження майна (*lex rei sitae*). Розщеплення має важливе значення, оскільки дає суддям більшу гнучкість у виборі правопорядку для кожного конкретного випадку, забезпечуючи ефективне та адаптивне застосування норм міжнародного права до конкретних ситуацій. Таке "гнучке" колізійне регулювання надає суддям можливість

використовувати більш абстрактні колізійні принципи, що дає їм більший простір для прийняття обґрунтованих рішень.

У випадку спадкування з іноземним елементом, застосування колізійних норм часто залежить від місця проживання спадкодавця (*lex domicilii*), проте у правових системах держав з множинними правовими системами можливе застосування спеціальних норм для вирішення інтерлокальних колізій, як це відбувається в США. Таким чином, у деяких правових системах, зокрема в англо-американському праві, питання колізій є не стільки питанням визначення норм матеріального права, скільки питанням юрисдикції та визначення компетентного правопорядку [6].

В Україні колізійне питання у спадкових відносинах з іноземним елементом регулюється нормами, які відсилають до права держави місця останнього проживання спадкодавця. Це забезпечує чітке вирішення колізій та застосування відповідних матеріальних норм, що відображає загальну тенденцію в правових системах континентального типу.

Отже, шляхи вирішення проблем застосування колізійних норм у спадкуванні лежать у поєднанні різних підходів залежно від правової системи. Важливим аспектом є гнучкість колізійних норм у загально правових системах, що дозволяє суддям здійснювати адаптивне застосування норм для конкретних випадків. Водночас, в континентальних правових системах необхідність чіткого розмежування між колізійним і матеріальним правом дозволяє забезпечити певну стабільність і передбачуваність у застосуванні права.

2.2.1. Уніфікація норм щодо спадкування в рамках Гаазької конференції з міжнародного приватного права

Спадкові правовідносини, які ускладнені іноземним елементом, належать до категорії найбільш складних у сфері міжнародного приватного права. Відносини нерозривно пов'язані із залученням декількох правопорядків, що, у свою чергу, створює значні виклики у процесі їх

правового регулювання. Зокрема, у практиці досить часто виникає проблема визначення того, право якої саме держави має бути застосовним до конкретних спадкових правовідносин. У подібних ситуаціях вирішальне значення мають колізійні норми, що покликані встановлювати критерії вибору застосовного права до приватноправових спорів із транснаціональним елементом.

Однак значна варіативність підходів у різних національних правопорядках щодо регулювання спадкових питань, а також відсутність у деяких державах взагалі будь-яких чітко сформульованих колізійних норм у сфері спадкування, свідчать про актуальність і необхідність міжнародної уніфікації таких норм. Саме з цією метою на глобальному рівні активну діяльність здійснює Гаазька конференція з міжнародного приватного права, яка з кінця XIX століття виступає ключовим майданчиком для напрацювання уніфікованих міжнародно-правових інструментів, зокрема у сфері спадкового права.

Ідея уніфікації колізійних норм у сфері спадкування отримала свій розвиток у рамках Гаазької конференції, де неодноразово порушувалося питання про необхідність створення єдиної системи норм, здатної забезпечити правову визначеність та ефективний захист прав учасників спадкових правовідносин у випадках, коли справа виходить за межі одного правопорядку [75, с. 230-237]. Відомо, що у 1989 році було розпочато роботу над проектом Конвенції про міжнародне спадкування, яка мала б вирішити ключові питання: яке право підлягає застосуванню, як має бути визначено компетентний орган, а також як забезпечити визнання та виконання спадкових рішень за кордоном.

Незважаючи на масштабність завдань, пов'язаних із розробкою такого документа, вже на початкових етапах було виявлено суттєві труднощі. Головною проблемою стала глибока розбіжність між правовими системами держав-учасниць: у той час як одні держави віддавали перевагу принципу «національності спадкодавця», інші орієнтувалися на останнє постійне місце проживання або знаходження нерухомого майна. Результатом такої

розбіжності стало те, що проект конвенції так і не набув остаточного вигляду, проте ця ініціатива відкрила дискусію щодо подальшого напрямку уніфікації.

У науковій літературі висловлюються різні позиції щодо доцільності саме колізійної або ж матеріально-правової уніфікації. Частина дослідників, зокрема М.О. Михайлів [65], наголошує на важливості уніфікації як колізійних, так і матеріальних норм, підкреслюючи, що на практиці не слід надавати перевагу лише одному з цих підходів. Проте з огляду на різноманіття внутрішньодержавних правових систем, реалізація уніфікації саме матеріальних норм часто є малоімовірною. Цю думку підтримує й О.О. Кармаза [17], яка вказує, що через значні відмінності між правовими системами у сфері спадкування, уніфікація матеріального права можлива лише в межах регіональних об'єднань або між державами зі схожими правовими традиціями.

Уніфікація колізійних норм у рамках Гаазької конференції видається більш реалістичним і дієвим шляхом для врегулювання спадкових відносин з іноземним елементом. Вона дозволяє досягти певного балансу між суверенітетом держав і потребою в гармонізації правового регулювання на міжнародному рівні. Визначальним у цьому процесі є третій підхід до розуміння уніфікації, згідно з яким вона поєднує як зміст, так і спрямованість правотворчого процесу [53, с. 103-108]. Зокрема, як зазначає Г.К. Дмитрієва [7], уніфікація – це форма співпраці держав, спрямована на створення однакових правових норм у національних правопорядках, що в умовах глобалізації набуває дедалі більшої ваги.

Можна стверджувати, що уніфікація спадкових норм у рамках діяльності Гаазької конференції з міжнародного приватного права є актуальним і необхідним напрямом, який, незважаючи на складнощі, має перспективи подальшого розвитку. Особливо це стосується уніфікації колізійних норм, як найменш конфліктного з погляду внутрішньодержавного суверенітету інструменту, здатного забезпечити правову визначеність та справедливий розгляд спадкових справ з міжнародним елементом.

На міжнародному рівні забезпечення ефективного функціонування арбітражу у транскордонних правовідносинах базується на кількох ключових міжнародно-правових документах, які створюють нормативну основу для взаємного визнання та виконання арбітражних рішень у державах-учасниках. Основоположне значення у цій сфері мають Конвенція про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень 1958 року (так звана Нью-Йоркська конвенція) [76] та Європейська конвенція про зовнішньоторговельний арбітраж 1961 року [77]. Україна приєдналася до зазначених міжнародних договорів відповідно у 1960 та 1963 роках, що свідчить про давню прихильність держави до участі у глобальній правовій системі міжнародного арбітражу.

Нью-Йоркська конвенція [76] застосовується до рішень, які були винесені за межами держави, де порушується питання про їхнє виконання, або таких, що не вважаються внутрішніми рішеннями в юрисдикції, де порушено відповідне клопотання [78, с. 255-261]. Таким чином, конвенція охоплює широкий спектр рішень, сприяючи правовій визначеності та забезпечуючи ефективний механізм захисту прав фізичних і юридичних осіб. Європейська ж конвенція, як акт регіонального рівня, зосереджена на угодах, що виникають у межах зовнішньоекономічної діяльності, та процесах, які базуються на таких угодах. Обидва документи є фундаментальними для побудови сучасної системи міжнародного комерційного арбітражу, а їх широке визнання і ратифікація у значній кількості країн світу підтверджує їхню універсальність та дієвість.

У цьому контексті новим етапом еволюції міжнародного правового регулювання стало прийняття Гаазької конвенції про визнання і виконання іноземних судових рішень у цивільних і комерційних справах 2019 року [79]. Цей документ є результатом багаторічної роботи у межах Гаазької конференції з міжнародного приватного права, яка почалася ще у 1992 році з метою створення уніфікованого підходу до юрисдикції та механізмів визнання рішень, винесених у різних правових системах. Гаазька конференція, одна з

найстаріших міжурядових організацій у сфері права, відіграє ключову роль у формуванні багатосторонніх договорів, які покликані полегшити вирішення правових питань у транскордонних приватних та комерційних відносинах.

Зважаючи на активні інтеграційні процеси на європейському континенті, включаючи співпрацю між країнами-членами ЄС та тими державами, що не входять до складу Союзу, але підтримують із ним тісні економічні зв'язки, виникла нагальна потреба у створенні універсального правового інструменту, здатного забезпечити ефективне врегулювання спорів незалежно від національної належності суб'єктів права. Попри те, що ідея розробки єдиного цивільного кодексу для країн ЄС знову набула актуальності після виходу Великої Британії, її реалізація наразі гальмується через економічну нестабільність, викликану наслідками пандемії COVID-19 та збройним конфліктом між Україною та російською федерацією [80, с. 22-31].

У цьому контексті особливу увагу набуває уніфікація норм приватного міжнародного права в частині сімейних, спадкових, цивільних та комерційних правовідносин, що містять іноземний елемент. Зростає потреба у впорядкуванні процедур визнання та виконання іноземних судових рішень, що забезпечить належний захист прав громадян та юридичних осіб. Україна, зі свого боку, прагне не лише гарантувати права своїх резидентів у сфері міжнародних приватноправових відносин, зокрема у сімейній та спадковій галузі, але й забезпечити прозорість і надійність механізмів правозастосування для іноземних інвесторів та учасників міжнародного економічного обміну.

Проте йдеться не лише про точкові зміни у чинному законодавстві, а про потребу в системному підході до оновлення всієї структури правового регулювання. Включає переосмислення правових принципів, перегляд цілих галузей права і, можливо, формування нових моделей юрисдикційної взаємодії. Українська правова система наразі перебуває на етапі трансформації, і її адаптація до міжнародних стандартів є ключовим елементом інтеграції у глобальний правовий простір (табл. 2.4).

	Назва міжнародного акта	Рік ухвалення / набрання чинності	Орган, що розробив	Кількість країн - учасниць	Сфера застосування	Роль для України	Примітки
	Конвенція про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень (Нью-Йоркська конвенція) [76]	1958 / чинна з 1959	Економічна і соціальна рада ООН	56	Визнання та виконання арбітражних рішень, винесених в іншій державі	Україна приєдналася у 1960 р. на підставі указу Президії Верховної Ради УРСР	Один із найвпливовіших міжнародних документів у сфері арбітражу
	Європейська конвенція про зовнішньоторговельний арбітраж [77]	1961 / чинна з 1964	Економічна і соціальна рада ООН	5	Арбітражні угоди між фізичними/юридичними особами у сфері зовнішньоекономічної торгівлі	Україна приєдналася у 1963 р.	Має регіональний характер, але є важливою в міжнародній торгівлі
	Гаазька конвенція про судові рішення у цивільних і комерційних справах [79]	2019 / ще не набула широкого	Гаазька конференція з міжнародного	Процес ратифікації	Визнання та виконання судових рішень у цивільних і комерційних справах	Україна заінтересована у приєднанні задля захисту	Є кульмінацією багаторічних спроб створити

		застосування	приватного права	триває		резидентів та юридичної особи визначеності	глобальну систему визнання рішень
--	--	--------------	------------------	--------	--	--	-----------------------------------

Джерело: розроблено на основі [8]

У процесі перегляду та вдосконалення правової системи України одним із основних документів, який слугує підґрунтям для реформування та інтеграції з міжнародним правом, є Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом [81]. Ця Угода, підписана 27 червня 2014 року, є важливим кроком у розвитку правових відносин між Україною та країнами-членами ЄС, а також іншими міжнародними організаціями, зокрема в сфері правосуддя. Відповідно до статті 24 Угоди, обидві сторони домовилися про подальший розвиток співробітництва в галузі судочинства, зокрема у цивільних справах, керуючись багатосторонніми правовими документами, такими як Гаазькі конвенції. Яке також включає сприяння у захисті прав дітей, міжнародному правовому співробітництві та обміні досвідом у сфері судового процесу.

Один з таких документів, що має важливе значення для інтеграції правової системи України в міжнародне правове поле, є Гаазька конвенція про судові рішення 2019 року, яку Україна підписала та ратифікувала [79]. Конвенція закріплює правила щодо визнання та виконання судових рішень у цивільних і комерційних справах, даючи змогу державам, які стали її учасниками, ефективно взаємодіяти в цій сфері, забезпечуючи виконання рішень, прийнятих у країнах-учасницях [82, с. 112-119].

Аспектом цієї конвенції є її універсальність. Так, крім України, її підписали ще 28 країн, серед яких є Сполучені Штати Америки та всі країни-члени ЄС (за винятком Данії). Дозволяє створити міжнародний правовий механізм для визнання та виконання судових рішень не тільки в Європі, а й в інших частинах світу. Конвенція стає основою для заміни двосторонніх

договорів, що раніше регулювали правові відносини між країнами, на більш загальну систему міжнародного співробітництва.

Необхідно зазначити, що наявність двосторонніх угод між Україною та країнами, які підписали Гаазьку конвенцію, не є перешкодою для застосування цієї Конвенції. Навпаки, ці угоди служать доповненням до існуючих механізмів правового співробітництва, що дозволяє використовувати їх як додаткові інструменти у випадках, де міжнародні угоди не можуть забезпечити повноцінне вирішення спорів.

Гаазька конвенція 2019 року [79] має свої обмеження щодо сфер, до яких вона не застосовується. Так, відповідно до статті 2 Конвенції, вона не стосується таких питань, як стягнення податків, митні справи, а також адміністративні правопорушення. В статті 2 наведено вичерпний перелік справ, до яких не застосовується ця конвенція, зокрема питання сімейного права, заповітів, спадщини, неплатоспроможності, зобов'язань щодо аліментів, а також питання, що стосуються інтелектуальної власності, збройних сил і міжнародних організацій. Оскільки допомагає чітко визначити межі застосування конвенції та запобігає зловживанням і порушенням міжнародних правових норм.

Конвенція також охоплює випадки, коли одна зі сторін судового рішення є державою чи іншою державною установою. Проте, важливо зазначити, що конвенція не застосовується до справ, де наявні питання імунітету або привілеїв держав і міжнародних організацій. Аспект підкреслює важливість розмежування правового статусу держави як суб'єкта міжнародного права та інших учасників судових процесів, де вона бере участь.

Підписання та ратифікація Гаазької конвенції 2019 року [79] є важливим кроком для України у напрямку гармонізації її правової системи з міжнародними стандартами. Даний документ має значний вплив на процеси визнання та виконання судових рішень, що сприяє розвитку міжнародного співробітництва, особливо у цивільних та комерційних справах. Україні необхідно забезпечити належну імплементацію цієї конвенції в національне

законодавство, щоб максимально використати її потенціал для покращення судової практики та зміцнення правової держави.

Основною метою Гаазької конвенції про судові рішення 2019 року [79] є створення ефективного механізму для спрощення визнання та виконання судових рішень у цивільних і комерційних справах між державами-учасниками, що має сприяти розвитку міжнародної торгівлі та інвестицій. Конвенція забезпечує гармонізацію процедур для судових рішень, що дозволяє знизити витрати та строки процесу, а також зменшити необхідність повторних розглядів справ у різних державах. Та підвищує передбачуваність законодавства, дозволяючи сторонам краще оцінювати можливості для визнання та виконання судових рішень в інших державах, що сприяє міжнародним економічним та правовим відносинам.

Особливе значення має положення, яке забороняє перегляд судових рішень по суті в запитуваній державі (ст. 4 ч. 2). Це забезпечує довіру до правової системи України і доводить її стабільність на міжнародному рівні. Оскільки судові рішення з України отримує таку ж юридичну силу, як і в країні його ухвалення, можна говорити про відсутність дискримінації в міжнародному правовому процесі [83, с. 331-337]. Водночас Гаазька конвенція передбачає обмеження для відмови у визнанні та виконанні судових рішень лише за кількома чітко визначеними підставами (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Підстави для відмови у визнанні та виконанні судових рішень за
Гаазькою конвенцією 2019 року

Підстава для відмови	Опис	Приклад
Не було вручено позов	Позов не був правильно вручений позивачу чи відповідачу, що може вплинути на їх можливість здійснити належний захист своїх прав.	Якщо відповідач не отримав інформацію про судовий процес через технічні проблеми, або позов був доставлений на неправильну адресу, суд може відмовити у визнанні рішення.

<p>Несумісність із основоположними принципами запитуваної держави</p>	<p>Процесуальні дії чи методи, використані в судовому процесі, суперечать основним принципам правової системи запитуваної держави, що може включати порушення прав людини або юридичної рівності.</p>	<p>Якщо в судовому процесі застосовувалася процедура, яка порушує основоположні права людини в країні запиту (наприклад, відсутність права на справедливий суд або дискримінація), держава може відмовити в виконанні рішення.</p>
<p>Обман у провадженні</p>	<p>Якщо судові рішення було ухвалене внаслідок шахрайства або підробки доказів, що можуть вплинути на правильність вирішення справи.</p>	<p>Якщо в процесі ухвалення рішення було виявлено, що одна зі сторін свідомо надавала фальшиві документи або вводила суд в оману, це може стати підставою для відмови у виконанні рішення.</p>
<p>Несумісність із публічним порядком</p>	<p>Виконання рішення є очевидно несумісним із публічним порядком запитуваної держави, що включає моральні, соціальні або політичні норми цієї країни.</p>	<p>Наприклад, якщо судові рішення передбачає покарання, що суперечить національним стандартам прав людини, таким як страта або непередбачене суворе покарання, держава може відмовити у виконанні цього рішення, посилаючись на порушення публічного порядку.</p>
<p>Конфлікт з іншими рішеннями</p>	<p>Судове рішення суперечить раніше ухваленому рішенню між тими ж сторонами в іншій</p>	<p>Якщо судові рішення, ухвалені в різних країнах, стосуються того ж самого предмету і суперечать одне одному, держава, яка отримає</p>

	юрисдикції, що призводить до юридичних протиріч.	запит на виконання, може відмовити у визнанні рішення, посилаючись на наявність суперечливого рішення в іншій юрисдикції.
Порушення умов угоди	Судове рішення порушує умови попередньо укладених угод між сторонами або суперечить визначенням, зазначеним у документах щодо трастових угод.	Якщо одна зі сторін уклала угоду, в якій вказано, що всі спори мають вирішуватися в конкретній юрисдикції, але рішення було ухвалене в іншій країні без належної врахування угоди, держава може відмовити в виконанні такого рішення.
Арбітраж і альтернативні методи вирішення спорів	Рішення, що стосуються арбітражу чи альтернативних методів вирішення спорів, не можуть бути визнані або виконані в іншій державі, якщо це суперечить національним нормам.	Наприклад, рішення, яке було ухвалене арбітражем, може бути відмовлене в іншій державі, якщо арбітражний процес порушував основні права чи процедури, які вимагаються цією державою, або якщо арбітражний механізм не відповідає її внутрішнім нормам.
Невідповідність між рішенням суду і попереднім законодавством	Якщо рішення суду порушує національні закони або правила, що вимагають дотримання конкретних юридичних процедур чи норм.	Якщо рішення прийнято судом в іншій країні, що суперечить усталеним нормам права цієї країни, наприклад, у разі ухвалення рішення з порушенням термінів подання позовів або іншими процесуальними порушеннями, може бути

		відмовлено у визнанні такого рішення.
--	--	---------------------------------------

Джерело: розроблено на основі [80]

Участь України та її підтримка з боку Європейського Союзу в контексті Гаазької конвенції про судові рішення 2019 року [79] є важливим етапом на шляху до інтеграції в міжнародне правове середовище та підтвердження прагнення України до гармонізації своїх законодавчих норм із європейськими стандартами. Не тільки свідчить про стратегічні орієнтири нашої держави в напрямку уніфікації правових норм, але й визначає ключову роль ЄС у формуванні єдиного механізму визнання та виконання іноземних судових рішень у цивільних та комерційних справах нового покоління. Даний процес має важливе значення для розвитку правової системи, оскільки Гаазька конвенція створює передумови для більш ефективного та прозорого взаємодії між державами у питаннях визнання судових рішень, що значно полегшує виконання таких рішень на міжнародному рівні.

Європейський Союз, підтримуючи Україну, фактично сприяє створенню уніфікованого правового простору, який дозволяє забезпечити більшу передбачуваність та юридичну визначеність при вирішенні спірних питань у міжнародних судових процесах. Гаазька конвенція 2019 року [79] покликана усунути існуючі юридичні бар'єри, які виникають через розпорошену правову базу в різних країнах, та забезпечити чіткі правила, які дозволять зменшити невизначеність щодо того, чи буде іноземне судове рішення визнано та виконано в іншій юрисдикції.

З точки зору міжнародної торгівлі, інвестицій і мобільності, введення цієї Конвенції створює надійний правовий фундамент для розвитку багатосторонніх економічних відносин. Вона дозволяє знизити юридичні витрати, скоротити терміни та зменшити ризики, що виникають у процесі виконання міжнародних судових рішень. Така система надає чітке розуміння сторін щодо того, які права та обов'язки виникають у разі виконання

іноземного судового рішення, що значно покращує умови для економічної співпраці між країнами.

Висновки, зроблені в результаті дослідження, підтверджують, що адаптація національного законодавства України до універсальних та регіональних стандартів є необхідною для розвитку правової системи країни. Не лише сприяє прогресу у самій національній правовій системі, але й відповідає вимогам Угоди про асоціацію з ЄС, що вимагає від України інтеграції в європейське правове середовище. Гаазька конвенція, як уніфікований набір основних правил, надає можливість усім державам, які її підписали, зменшити правові бар'єри, створюючи умови для більш відкритого, передбачуваного і ефективного міжнародного правового обігу судових рішень. Дозволить полегшити міжнародні юридичні процеси, що, в свою чергу, зміцнить позиції України на міжнародній арені, підвищить її привабливість для інвесторів та зміцнить зв'язки з іншими країнами.

2.2.2. Уніфікація норм щодо спадкування в рамках Міжнародного інституту з уніфікації приватного права

Уніфікація норм щодо спадкування в рамках Міжнародного інституту з уніфікації приватного права (UNIDROIT) є важливим етапом у розвитку міжнародного приватного права (МПП), оскільки спадкові відносини часто вимагають застосування норм різних юрисдикцій, особливо в умовах глобалізації та збільшення мобільності населення. У зв'язку з цим, одна з основних задач, що стоїть перед міжнародними організаціями, зокрема UNIDROIT, полягає в уніфікації норм, які регулюють питання спадкування, щоб зменшити юридичну невизначеність та ускладнення при вирішенні міжнародних спадкових суперечок.

Міжнародний інститут з уніфікації приватного права (UNIDROIT) вже неодноразово виступав ініціатором уніфікації норм щодо різних аспектів міжнародного приватного права, і спадкування не є винятком. Створення

єдиних правил щодо спадкування дозволяє досягти більшої правової визначеності в умовах, коли люди, маючи міжнародні зв'язки, можуть залишати спадщину в кількох країнах одночасно. Дозволяє знизити правові ризики для спадкоємців, які можуть опинитися в складних ситуаціях через непогодженість або протиріччя між національними правовими системами [84, с. 103-106].

Уніфікація норм щодо спадкування в рамках Міжнародного інституту з уніфікації приватного права вимагає врахування різноманітних правових підходів до цього питання, оскільки спадкове право є однією з тих галузей національного права, що має значні відмінності у різних країнах. У багатьох юрисдикціях існують значні розбіжності в питаннях юрисдикції, законодавства, яке застосовується до спадкових справ, а також у процедурних аспектах спадкування.

Уніфікація в цьому контексті не обмежується лише матеріальними нормами, що визначають, як має здійснюватися розподіл спадщини, але й включає колізійні норми, що дозволяють визначити, які саме правила мають застосовуватись у випадках, коли спадщина має міжнародний елемент. Особливо важливо в ситуаціях, коли спадкодавець має нерухомість, грошові активи або інші активи в кількох країнах, або коли спадкоємці знаходяться в різних юрисдикціях.

Уніфікація норм щодо спадкування здійснюється через розробку міжнародних угод, які мають на меті створити загальні принципи для врегулювання міжнародних спадкових справ. Одним з важливих досягнень у цьому напрямку є проект Конвенції про міжнародне спадкування яка була розроблена в рамках Міжнародного інституту з уніфікації приватного права. Конвенція передбачає застосування одних і тих самих принципів для вирішення спорів щодо спадкування на міжнародному рівні, забезпечуючи правову визначеність для громадян, що мають транснаціональні зв'язки.

Уніфікація норм щодо спадкування може включати визначення правил, які стосуються міжнародної юрисдикції у справах про спадкування, а також

уточнення критеріїв для визначення того, як мають враховуватися різні національні закони при розподілі майна. Наприклад, одна з ключових проблем, з якою стикаються спадкоємці в міжнародному контексті, це питання застосування закону країни, в якій знаходяться активи спадкодавця, та того, як це співвідноситься з законом країни, де проживають спадкоємці.

Підвищена увага до уніфікації правових норм щодо спадкування в рамках Міжнародного інституту з уніфікації приватного права також відображає загальну тенденцію до уніфікації норм в інших сферах МПП [5]. Важливим аспектом є те, що такі міжнародні угоди сприяють розвитку правової визначеності в умовах глобалізації, де активи, економічні інтереси та навіть особисті зв'язки розширюються на міжнародний рівень.

Зважаючи на те, що уніфікація норм щодо спадкування є складною та багатогранною задачею, вона потребує компромісів і узгодження різних правових традицій. Однак важливою перевагою цієї уніфікації є забезпечення стабільності та правової впевненості для громадян, бізнесменів і держав, що мають справи з міжнародними аспектами спадкування. У довгостроковій перспективі це сприятиме розвитку міжнародної співпраці в галузі приватного права та покращить механізми захисту прав громадян в умовах глобалізованого світу.

Уніфікація норм щодо спадкування в рамках UNIDROIT є важливим кроком на шляху до створення єдиного правового середовища, яке дозволить ефективно вирішувати міжнародні спадкові справи, забезпечуючи таким чином правову визначеність для осіб, які стикаються з транснаціональними правовими ситуаціями в цій сфері.

Уніфікація норм щодо спадкування є однією з важливих складових роботи, яку здійснюють міжнародні організації, зокрема Міжнародний інститут з уніфікації приватного права (УНІДРУА) [60], Гаазька конференція з міжнародного приватного права, а також інші органи, що займаються питаннями міжнародного приватного права (МПП). У межах цих організацій значна увага приділяється уніфікації колізійних норм та матеріальних норм у

галузі спадкування, що є необхідним для забезпечення правової визначеності та ефективного врегулювання спадкових відносин між різними державами [60].

Одним із важливих напрямків роботи у сфері уніфікації спадкового права є розробка міжнародних угод та конвенцій, що регулюють питання, пов'язані зі спадкуванням в міжнародному контексті. УНІДРУА виступає головним органом для створення уніфікованих матеріальних норм, які мають бути адаптовані до внутрішнього законодавства держав, що підписують відповідні договори.

У межах Гаазької конференції було прийнято низку конвенцій, що стосуються колізійного регулювання спадкових відносин, а саме визначення права, застосовного до спадкування та умов визнання спадкових рішень на міжнародному рівні. Конвенції дають змогу забезпечити однаковий підхід до вирішення спадкових спорів та уніфікацію норм щодо спадкування на міжнародному рівні.

Незважаючи на значний прогрес у цій сфері, питання уніфікації спадкових норм залишаються актуальними. Зокрема, одна з головних проблем полягає в тому, що різні країни мають свої особливості законодавства щодо спадкування, що ускладнює вирішення спадкових спорів між державами. Тому міжнародні організації, такі як Гаазька конференція, активно працюють над тим, щоб забезпечити механізми, які дозволяють державам погоджуватися на єдині правила для вирішення спорів, пов'язаних зі спадкуванням, та на основі яких можна буде застосовувати одну модель правових норм для міжнародних спадкових справ.

Важливим кроком є також розробка колізійних норм для спадщини, що дозволяє чітко визначити, яка саме юрисдикція повинна застосовуватися до конкретних спадкових справ. З цією метою активно розробляються нові міжнародні конвенції, що покликані забезпечити гармонізацію спадкових норм серед держав [34, с. 98-100]. Наприклад, в рамках УНІДРУА була

розроблена Конвенція про міжнародні спадкові питання, що визначає загальні принципи для вирішення спорів про спадщину.

Одним із основних елементів уніфікації є створення спільних принципів визначення законодавства, яке застосовується до спадкування. Принципи повинні враховувати як національні правові традиції, так і потреби міжнародного співтовариства, де можливе зростання кількості транснаціональних спадкових справ, таких як ситуації, коли померла особа проживала або володіла майном у різних країнах.

У межах Європейського Союзу активно здійснюється гармонізація колізійних норм спадкового права, зокрема у рамках Регламенту ЄС 650/2012 [16], який запроваджує єдині правила щодо визначення права, застосовного до спадкування, а також процедур з визнання та виконання спадкових рішень між державами-членами. Регламент має особливу важливість, оскільки він значно спрощує процедуру вирішення спадкових спорів на території ЄС, надаючи громадянам більш чітке уявлення про те, як працюють правові механізми у цій сфері.

Усі ці зусилля спрямовані на досягнення єдності в регулюванні спадкових відносин на міжнародному рівні, що дозволяє значно зменшити юридичну невизначеність і спростити міжнародні процедури у цій сфері. Водночас ці зусилля допомагають адаптувати національне законодавство до нових умов, що створюються завдяки міжнародним угодам та регламентам, покращуючи міжнародне співробітництво та правовий порядок у сфері спадкування.

Уніфікація спадкових норм в рамках міжнародних організацій, таких як УНІДРУА та Гаазька конференція [79], а також на рівні ЄС, є необхідним кроком для вирішення складних питань, пов'язаних з міжнародними спадковими спорами, і сприяє розвитку ефективного правового регулювання спадкових відносин у глобальному масштабі.

Уніфікація норм щодо спадкування є однією з важливих складових роботи, яку здійснюють міжнародні організації, зокрема Міжнародний

інститут з уніфікації приватного права (УНІДРУА), Гаазька конференція з міжнародного приватного права, а також інші органи, що займаються питаннями міжнародного приватного права (МПП). У межах цих організацій значна увага приділяється уніфікації колізійних норм та матеріальних норм у галузі спадкування, що є необхідним для забезпечення правової визначеності та ефективного врегулювання спадкових відносин між різними державами [46].

Одним із важливих напрямків роботи у сфері уніфікації спадкового права є розробка міжнародних угод та конвенцій, що регулюють питання, пов'язані зі спадкуванням в міжнародному контексті. УНІДРУА виступає головним органом для створення уніфікованих матеріальних норм, які мають бути адаптовані до внутрішнього законодавства держав, що підписують відповідні договори.

У межах Гаазької конференції було прийнято низку конвенцій, що стосуються колізійного регулювання спадкових відносин, а саме визначення права, застосовного до спадкування та умов визнання спадкових рішень на міжнародному рівні. Конвенції дають змогу забезпечити однаковий підхід до вирішення спадкових спорів та уніфікацію норм щодо спадкування на міжнародному рівні.

Однак, незважаючи на значний прогрес у цій сфері, питання уніфікації спадкових норм залишаються актуальними. Одна з головних проблем полягає в тому, що різні країни мають свої особливості законодавства щодо спадкування, що ускладнює вирішення спадкових спорів між державами. Тому міжнародні організації, такі як Гаазька конференція, активно працюють над тим, щоб забезпечити механізми, які дозволяють державам погоджуватися на єдині правила для вирішення спорів, пов'язаних зі спадкуванням, та на основі яких можна буде застосовувати одну модель правових норм для міжнародних спадкових справ.

Важливим кроком є також розробка колізійних норм для спадщини, що дозволяє чітко визначити, яка саме юрисдикція повинна застосовуватися до

конкретних спадкових справ. З цією метою активно розробляються нові міжнародні конвенції, що покликані забезпечити гармонізацію спадкових норм серед держав. Наприклад, в рамках УНІДРУА була розроблена Конвенція про міжнародні спадкові питання, що визначає загальні принципи для вирішення спорів про спадщину [14] .

Із елементів уніфікації є створення спільних принципів визначення законодавства, яке застосовується до спадкування. Ці принципи повинні враховувати як національні правові традиції, так і потреби міжнародного співтовариства, де можливе зростання кількості транснаціональних спадкових справ, таких як ситуації, коли померла особа проживала або володіла майном у різних країнах.

У межах Європейського Союзу активно здійснюється гармонізація колізійних норм спадкового права, зокрема у рамках Регламенту ЄС 650/2012 [16], який запроваджує єдині правила щодо визначення права, застосовного до спадкування, а також процедур з визнання та виконання спадкових рішень між державами-членами. Цей регламент має особливу важливість, оскільки він значно спрощує процедуру вирішення спадкових спорів на території ЄС, надаючи громадянам більш чітке уявлення про те, як працюють правові механізми у цій сфері.

Усі ці зусилля спрямовані на досягнення єдності в регулюванні спадкових відносин на міжнародному рівні, що дозволяє значно зменшити юридичну невизначеність і спростити міжнародні процедури у цій сфері. Водночас ці зусилля допомагають адаптувати національне законодавство до нових умов, що створюються завдяки міжнародним угодам та регламентам, покращуючи міжнародне співробітництво та правовий порядок у сфері спадкування.

Таблиця 2.6

Уніфіковані джерела колізійного права в МПП

Назва документа / регламенту	Орган, що розробив	Область застосування	Дата прийняття / чинності	Ключові особливості
Регламент "Рим I" [85]	ЄС	Колізійні норми щодо договірних зобов'язань	2008 / чинний з 17.12.2009	Уніфікує вибір права в договорах у межах ЄС.
Регламент "Рим II" [86]	ЄС	Колізійні норми щодо позадоговірних зобов'язань	2007 / чинний з 11.01.2009	Встановлює право, що застосовується до деліктів та шкоди.
Регламент "Рим III" [87]	ЄС (поглиблена співпраця)	Розлучення та роздільне проживання подружжя	Прийнятий 20.12.2010 / чинний з 21.06.2012	Вперше дозволив вибір права у шлюбних справах.
Брюссель I (нова редакція) [88]	ЄС	Цивільні та комерційні справи (юрисдикція, визнання рішень)	Нова редакція: 2012	Спрощує визнання та виконання судових рішень в ЄС.
Брюссель II bis [89]	ЄС	Шлюбні справи, батьківська відповідальність	2003	Застосовується в сімейних транснаціональних спорах.
Регламент ЄС № 650/2012 [16]	ЄС	Спадкове право та сертифікат спадкоємця	Прийнятий 04.07.2012 / чинний з 17.08.2015	Єдині правила для всіх спадкових справ в межах ЄС.
Конвенція Гаазька про трасти (1985) [90]	Гаазька конференція з МПП	Право, застосовне до трастів	1985	Визначає право і визнання трастів у міжнародному контексті.
Конвенція про міжнародне усиновлення (1993) [91]	Гаазька конференція	Усиновлення дітей	1993	Встановлює стандарти захисту прав дітей у

				міждержавному усиновленні.
Протокол про аліменти (2007) [92]	Гаазька конференція	Аліментні зобов'язання	2007	Визначає право, застосовне до аліментів, замінює конвенцію 1973 р.

Джерело: розроблено на основі [47]

Таким чином, уніфікація спадкових норм в рамках міжнародних організацій, таких як УНІДРУА та Гаазька конференція, а також на рівні ЄС, є необхідним кроком для вирішення складних питань, пов'язаних з міжнародними спадковими спорами, і сприяє розвитку ефективного правового регулювання спадкових відносин у глобальному масштабі.

2.2.3. Особливості уніфікації норм щодо спадкування в рамках Ради Європи

У ХХІ столітті глобалізаційні процеси призвели до стрімкого зростання кількості осіб, які є суб'єктами спадкових відносин поза межами своїх країн походження або постійного проживання. Люди переміщуються з однієї країни до іншої з різних причин: трудова міграція, політичний притулок, освіта, шлюб тощо. Як наслідок, виникає нагальна потреба у гармонізації, або ж уніфікації, норм спадкового права між державами, зокрема в межах Ради Європи, яка охоплює переважну більшість європейських країн.

Особливої актуальності це питання набуває у випадках смерті особи за кордоном або за наявності в неї майна, що розташоване за межами держави її громадянства чи постійного проживання. Такі ситуації породжують значний комплекс правових колізій, що потребують врегулювання на міждержавному рівні. Рада Європи [93], як міжнародна організація, покликана сприяти правовій гармонізації в різних галузях, зокрема й у сфері спадкового права.

Однією з ключових тенденцій у межах європейської правової інтеграції є прагнення до розробки спільних колізійних норм, які регулюють спадкові правовідносини. Яке дозволяє уникати суперечностей у застосуванні права,

забезпечувати ефективний захист прав спадкоємців, а також підвищувати рівень правової визначеності. Важливим кроком у цьому напрямку стало прийняття низки міжнародних актів, зокрема Європейської конвенції про інформацію щодо іноземного права, яка сприяє обміну правовими відомостями між державами Ради Європи. Та дозволяє компетентним органам країн-членів оперативно отримувати інформацію щодо норм спадкового права інших держав [24, с. 66-70].

Юридична природа спадкових правовідносин в європейському контексті є багатогранною та варіативною. В межах Ради Європи виокремлюють дві основні правові системи: романо-германську (континентальну) та англосаксонську. Основною відмінністю між ними є порядок переходу спадщини. У державах континентального права (Франція, Німеччина, Італія, Іспанія, Австрія тощо) [4] спадщина одразу переходить до спадкоємців згідно із законом або заповітом. Натомість у Великій Британії та США спадкова маса спочатку передається третій особі — виконавцеві заповіту або адміністратору, і лише після виконання всіх необхідних юридичних процедур — до спадкоємців.

Особливу увагу в межах уніфікаційного процесу приділено вирішенню питання застосовуваного права. Так, в українському законодавстві, зокрема у Законі України «Про міжнародне приватне право» (2005 р.) [56], передбачено, що спадкові відносини регулюються правом тієї держави, в якій спадкодавець мав останнє місце проживання. Водночас допускається вибір права спадкодавець має право визначити застосовуване право держави свого громадянства, проте такий вибір буде визнаний лише у разі незмінності громадянства після складання заповіту.

Сучасна практика у державах-членах Ради Європи демонструє різні підходи до врегулювання беззаповітного спадкування. Наприклад, в Австрії законодавство передбачає чіткий розподіл майна залежно від наявності рідних. Якщо спадкодавець не мав ні дітей, ні подружжя, то спадщина переходить до батьків або, за їх відсутності, до братів і сестер. Якщо ж у

спадкодавця є діти, але немає подружжя, майно ділиться між дітьми у рівних частках. У випадку наявності як дітей, так і подружжя, одна третина спадщини переходить до подружжя, а решта порівну між дітьми. Водночас австрійське право не надає спадкових прав особі, з якою не був офіційно зареєстрований шлюб, якщо вона не була згадана у заповіті [53, с. 100-103].

Рада Європи, у межах уніфікації спадкового законодавства, прагне враховувати подібні нюанси національного права, формуючи спільні підходи до базових принципів: визначення кола спадкоємців, обсягу спадкових прав, податкових зобов'язань, а також механізмів оскарження та оформлення спадщини.

Зрештою, уніфікація норм спадкового права в межах Ради Європи - це не лише правовий виклик, але й інструмент захисту прав людини, зміцнення правової єдності на континенті та забезпечення правової визначеності в умовах дедалі більшої мобільності населення.

У контексті успадкування в Болгарії, як і в Бельгії, законодавство визначає чітку ієрархію спадкоємців та принципи, що регулюють передачу майна. Якщо померлий не залишив заповіту, діє правило законної спадковості, відповідно до якого спадкоємцями першої черги є нащадки (діти, онуки), подружжя та батьки. У разі відсутності дітей, але наявності батьків, саме вони набувають право на спадщину. Коли батьки також відсутні, право на успадкування переходить до осіб другої черги — братів, сестер, племінників і племінниць.

Особливістю болгарського спадкового права [56] є поділ спадщини залежно від ступеня спорідненості. Якщо, наприклад, залишилися тільки родичі другого ступеня (брати, сестри), то вони успадковують майно в рівних частках. Якщо ж присутні особи з вищого ступеня спорідненості, то вони отримують більшу частину спадку дві третини, тоді як решта передається спадкоємцям із нижчого ступеня (одна третина). Водночас, коли у померлого були діти, то саме вони набувають повне право власності на майно, яке ділиться між ними порівну, незалежно від їхньої кількості [14].

У ситуаціях, коли один із дітей помер до відкриття спадщини, його частка передається його нащадкам за принципом представництва. Яке означає, що внуки можуть успадковувати частку свого померлого батька чи матері.

У болгарській правовій системі не визнається статус незареєстрованого шлюбу. Таким чином, особа, яка не перебувала в офіційному шлюбі з померлим, не має права на спадщину за законом. Єдиним способом передати майно такій особі є оформлення відповідного заповіту, в якому буде зазначено її як спадкоємця. Такий підхід ускладнює правонаступництво для партнерів, які жили в цивільному шлюбі, але не оформили свої стосунки юридично.

Прийняття спадщини в Болгарії може бути як явним, так і мовчазним. Мовчазне прийняття означає, що спадкоємець починає користуватися спадковим майном або вчиняє дії, які свідчать про його намір прийняти спадщину (наприклад, сплачує борги, користується нерухомістю тощо). У випадку, якщо спадкоємець не хоче приймати спадщину, він повинен зробити офіційну відмову в нотаріальному порядку.

Податкове законодавство Болгарії передбачає пільги для найближчих родичів [56]. Зокрема, подружжя, діти та батьки покійного звільняються від сплати податку на спадщину. Це створює певні фінансові переваги для найближчих спадкоємців. Проте для більш далеких родичів та сторонніх осіб податки можуть бути досить високими. Розмір податку також залежить від вартості майна та регіону, де воно розташоване.

Як у бельгійській, так і в болгарській спадковій системі простежується намагання забезпечити баланс між свободою заповіту та захистом прав законних спадкоємців. Обидві країни визнають важливість резервної частки, яка гарантує певну частину майна найближчим родичам, навіть у випадку наявності заповіту [56]. При цьому кожна система має свої особливості щодо механізму прийняття спадщини, ступеня відповідальності спадкоємців за борги померлого, а також податкових наслідків, які значною мірою залежать від сімейного стану та родинних зв'язків спадкоємця зі спадкодавцем.

Зважаючи на проаналізовану практику спадкування у державах Європейського Союзу, зокрема у Чеській Республіці та Франції, постає нагальна потреба в глибокому осмисленні і реформуванні національного спадкового законодавства України. Аналіз норм, що регулюють процес правонаступництва у зазначених країнах, засвідчує, що європейське спадкове право значною мірою орієнтоване на захист інтересів найближчих родичів померлого, особливо неповнолітніх та непрацездатних осіб, а також забезпечує гнучкі механізми для належного врегулювання майнових правових відносин у разі відсутності заповіту.

У Чехії законодавство передбачає чітку ієрархію спадкоємців, а також особливий порядок розподілу майна у випадку смерті особи без заповіту. Наприклад, якщо померлий не мав ані дітей, ані подружжя, то спадкування здійснюється батьками та особами, які проживали з ним впродовж останнього року життя. Такий підхід є свідченням гуманного ставлення до осіб, які фактично виконували роль сім'ї, навіть якщо вони не були юридично визнані як родичі. У випадку наявності дітей спадкоємцями автоматично стають вони, що відображає принцип спадкування по низхідній лінії. При цьому законодавство Чехії передбачає інститут так званої резервної частини спадщини, що залежить від статусу спадкоємця і є обов'язковою до врахування.

Французьке право, своєю чергою, демонструє ще більш структурований та детально регламентований підхід. Воно надає право на резервну частину лише найближчим спадкоємцям дітям та подружжю, і водночас суворо обмежує можливість спадкодавця вільно розпоряджатися майном у заповіті, якщо це порушує інтереси вказаних осіб. Важливо також, що у Франції встановлений чіткий строк для прийняття спадщини 10 років, протягом якого спадкоємець повинен ухвалити рішення про прийняття або відмову від спадкового майна. У разі прийняття спадщини спадкоємець повністю відповідає за всі борги спадкодавця, що сприяє більш відповідальному ставленню до рішення про вступ у спадщину [64. с. 22-25].

На цьому тлі українське спадкове законодавство, закріплене переважно у Цивільному кодексі України, потребує комплексного оновлення. Насамперед, необхідно врахувати національні реалії, сучасні сімейні форми (зокрема цивільні, фактичні, одностатеві шлюби) та практику проживання у спільному побуті без офіційної реєстрації, що має знайти своє відображення у праві на спадкування.

Слід звернути увагу на необхідність чіткого врегулювання інституту резервної частини, визначення переліку осіб, які мають на неї право, а також механізмів зменшення чи відмови від неї у рамках домовленостей між спадкоємцями. Варто передбачити можливість гнучкого підходу до оформлення таких домовленостей, що дозволить уникнути конфліктів між спадкоємцями та забезпечить справедливий розподіл майна.

Процедура прийняття спадщини в Україні досі супроводжується складними бюрократичними процесами, надмірною кількістю документів та відсутністю чіткого алгоритму дій для пересічного громадянина. Реформування спадкового процесу повинне передбачати спрощення нотаріальних процедур, розширення електронного документообігу, введення реєстрів спадкових справ, а також надання чітких роз'яснень щодо обсягу відповідальності спадкоємців у разі наявності боргів.

Також необхідно адаптувати національні норми до європейських стандартів у сфері міжнародного спадкування, зокрема, прийняти сучасний закон «Про міжнародне приватне право» [6] у частині врегулювання транснаціонального спадкування, а також гармонізувати діяльність нотаріату згідно з принципами Європейської конвенції про спадкування [64].

Отже, осмислюючи спадкове законодавство країн ЄС, Україна має змогу запозичити найкращі практики для побудови ефективного, гнучкого та справедливого механізму правонаступництва, що не лише відповідатиме потребам сучасного громадянського суспільства, але й захищатиме майнові права та інтереси кожного громадянина, незалежно від його соціального статусу, статі чи форми сімейного життя.

2.2.4. Інші шляхи вирішення проблем застосування колізійних норм у спадкуванні

Окрім традиційних підходів до регулювання спадкових правовідносин, які передбачають застосування єдиної колізійної прив'язки (наприклад, за місцем останнього постійного проживання спадкодавця або за місцем знаходження нерухомого майна), міжнародна практика та доктрина міжнародного приватного права пропонують низку альтернативних шляхів для подолання проблем, пов'язаних із застосуванням колізійних норм.

Одним із таких шляхів є розширене використання автономії волі спадкодавця, що передбачає можливість особи самостійно обрати право, яке регулюватиме її спадкування. Такий підхід отримав визнання, зокрема, у Регламенті (ЄС) № 650/2012 [16]. Він дозволяє спадкодавцю ще за життя виявити свою волю щодо застосовного права наприклад, обрати право громадянства або постійного місця проживання. Така можливість забезпечує передбачуваність, юридичну визначеність та зменшує ризик виникнення конфліктів між правовими системами кількох держав. Проте в українській практиці ця концепція лише починає розвиватися, і на сьогодні не передбачена на законодавчому рівні як повноцінний механізм.

Вирішення проблем є гармонізація національного законодавства з нормами міжнародного права та європейськими підходами, зокрема шляхом імплементації європейських стандартів спадкування до української правової системи. Яке дозволить забезпечити більш послідовне та узгоджене застосування колізійних норм у випадках, коли спадкування має транскордонний характер. Зокрема, доцільним є включення в законодавство України норми, яка дозволяє обирати застосовне право у сфері спадкування, або ж введення механізмів тіснішого зв'язку (*closest connection*) – підходу, при якому застосовується право тієї держави, з якою спадкове правовідношення має найтісніший зв'язок [66, с. 120-126].

Інструментом є укладення міжнародних договорів про правову допомогу, які містять узгоджені положення щодо регулювання спадкових правовідносин між державами. Такі договори дозволяють уникнути колізійних суперечностей, створюючи спільні підходи до визначення застосовного права, визнання та виконання спадкових документів, а також спрощення процедур оформлення спадщини за кордоном. Україна має подібні угоди з низкою країн СНД, однак укладення подібних договорів із державами ЄС і розвиненими країнами значно розширило б ефективність правового регулювання.

Слід також згадати роль судової практики та доктрини у виробленні гнучких підходів до тлумачення колізійних норм. У випадках, коли правове регулювання недостатньо чітке, саме судова практика може відігравати вирішальну роль у забезпеченні справедливого вирішення спадкових справ з міжнародним елементом. Формування єдиної судової позиції щодо вибору колізійної прив'язки (наприклад, у разі подвійного громадянства спадкодавця або множинності об'єктів спадкування в різних державах) є надзвичайно важливим для правової визначеності.

Окремо варто відзначити потенціал цифрових технологій і міжнародних реєстрів, які могли б спростити процес встановлення фактичного місця проживання спадкодавця, його громадянства, місця знаходження спадкового майна тощо. Створення єдиного міжнародного механізму обміну інформацією між державами у сфері спадкування значно покращить якість правозастосування та зменшить кількість спорів.

Спадкові відносини в Україні врегульовані положеннями книги шостої Цивільного кодексу України, а саме у главі 84–90, які складають основу спадкового права [1]. У главі 84 подано загальні положення, що визначають поняття спадкування, його види, обсяг прав і обов'язків, які не входять до складу спадщини, а також окреслено коло спадкоємців, порядок відкриття спадщини та обмеження у праві спадкування. Глава 85 присвячена спадкуванню за заповітом, встановлює його форми, види, вимоги до

посвідчення та підстави для визнання заповіту недійсним. Глава 86 регламентує спадкування за законом, зокрема встановлює черговість, порядок закликання спадкоємців та визначення спадкових часток. У главі 87 визначено процедуру прийняття спадщини, строки прийняття, розподіл між спадкоємцями, а також заходи з охорони та управління спадковим майном. Наступні глави – 88 і 89 – стосуються виконання заповіту та оформлення права на спадщину, тоді як глава 90 регламентує спадковий договір [1]. У сфері спадкування також застосовуються норми нотаріального законодавства, зокрема Закону України «Про нотаріат» [94] та Порядку вчинення нотаріальних дій [26], а також спеціальні закони у сфері інтелектуальної власності, корпоративного, медичного та речового права. Важливу роль у правозастосовній практиці відіграє Постанова Пленуму Верховного Суду України №7 від 30 травня 2008 року [95], яка роз'яснює порядок застосування судами норм матеріального спадкового права. Водночас чітке тлумачення колізійних норм щодо спадкування в Україні наразі відсутнє.

У США спадкове право перебуває у віданні окремих штатів, унаслідок чого правове регулювання спадкування істотно варіюється. Наприклад, у Флориді діє Спадковий кодекс, прийнятий у 1975 р. [96], в Іллінойсі – Спадковий закон штату [97], у Нью-Йорку – Закон про спадкові права і трасти [98], в Каліфорнії та Техасі – відповідні Спадкові кодекси. З метою уніфікації законодавства в низці штатів (Аляска, Айдахо, Арізона, Колорадо, Мічиган, Массачусетс, Юта тощо) застосовується повністю або частково Єдиний спадковий кодекс (Uniform Probate Code) [99].

У мусульманських державах спадкові питання врегульовані нормами Ордонансу про мусульманські сімейні закони. У країнах Азії часто діє мусульманське право, однак у деяких державах (наприклад, Сирія, Ірак) існують цивільні кодекси, подібні до французького, що не містять положень про спадкування, тому суди звертаються до мусульмансько-правової доктрини або висновків шкіл шаріатського права. Зокрема, в Сирії суди можуть застосовувати вчення Мухаммада Карді-паші. Також існує дуалізм правових

систем: окрім територіального права, діє особисте право для представників релігійних громад (адатське право в Індонезії, буддистське – в Бірмі, індуське, мусульманське, перське – в Індії). У Таїланді спадкове право базується на континентальній системі, а в Індії застосовуються як англійське законодавство, так і норми індуського та мусульманського права залежно від релігійної належності подружжя.

Особливу роль у випадках спадкування з іноземним елементом відіграє законодавство з міжнародного приватного права. Колізійні норми можуть міститися як у спеціальних законах, так і в цивільних кодексах держав. Серед держав, що мають окремі закони у цій сфері, – Швейцарія (1987), Румунія (1992), Грузія (1998), Азербайджан (2001), Україна (2005), Польща (2011). У Німеччині, Франції, Іспанії, Росії, Білорусі, Казахстані колізійні норми розміщено в цивільних кодексах. Закон України «Про міжнародне приватне право» [6] складається з 14 розділів і встановлює правила врегулювання приватноправових відносин із міжнародним елементом. Його структура здебільшого відповідає Цивільному кодексу України 2003 року [1], що забезпечує системність і єдність підходу до регулювання приватноправових відносин у тому числі у сфері спадкування.

Отже, вирішення проблем, пов'язаних із застосуванням колізійних норм у спадкуванні, можливе за умови комплексного підходу. Включає розвиток автономії волі, удосконалення законодавства, активізацію міжнародного співробітництва, а також формування усталеної судової практики та інноваційних інструментів для полегшення транскордонного спадкування.

Висновок до другого розділу

У другому розділі було проаналізовано ключові проблеми, що виникають у процесі застосування колізійних норм у сфері спадкування, а також розглянуто можливі шляхи їх подолання. З'ясовано, що складність у визначенні права, яке підлягає застосуванню до спадкових відносин з іноземним елементом, часто зумовлена множинністю підходів у різних правових системах, відсутністю єдності в міжнародній практиці, а також неоднозначністю формулювання колізійних прив'язок.

Розгляд шляхів подолання зазначених труднощів дозволив виокремити низку ефективних механізмів. Важливу роль уніфікації спадкового права відіграють міжнародні організації, зокрема Гаазька конференція з міжнародного приватного права, Міжнародний інститут з уніфікації приватного права (УНІДРУА) та Рада Європи. Їхня діяльність спрямована на гармонізацію правових норм, що дозволяє зменшити колізії та забезпечити передбачуваність і стабільність правового регулювання у сфері спадкування.

Окрім традиційних підходів до регулювання спадкових правовідносин, які передбачають застосування єдиної колізійної прив'язки (наприклад, за місцем останнього постійного проживання спадкодавця або за місцем знаходження нерухомого майна), міжнародна практика та доктрина міжнародного приватного права пропонують низку альтернативних шляхів для подолання проблем, пов'язаних із застосуванням колізійних норм.

Одним із таких шляхів є розширене використання автономії волі спадкодавця, що передбачає можливість особи самостійно обрати право, яке регулюватиме її спадкування.

Окрім того, наголошено на важливості вдосконалення національного законодавства з урахуванням сучасних міжнародно-правових тенденцій, посилення співпраці між державами, запровадження механізмів альтернативного врегулювання спорів та розвитку судової практики. Усе це сприятиме ефективнішому застосуванню колізійних норм і забезпеченню прав та інтересів учасників спадкових правовідносин.

ВИСНОВКИ

Під час виконання цього дослідження була проаналізована проблема колізійних норм у сфері спадкування, що є важливою складовою міжнародного приватного права. Завданням було охарактеризувати ці норми, дослідити принципи визначення права, що застосовується до спадкування, розглянути міжнародно-правове регулювання спадкових відносин, а також визначити особливості спадкових колізій в національному законодавстві України, а також виявити проблеми й запропонувати шляхи вдосконалення правового регулювання в цій сфері.

Колізійні норми у сфері спадкування виконують одну з основних ролей у визначенні, яке національне право повинно регулювати правовідносини в разі наявності іноземного елемента, зокрема при спадкуванні майна, яке знаходиться за межами держави. Дані норми відрізняються своєю універсальністю та імперативністю, що означає, що у випадку спору чи

неоднозначності у правовому статусі, застосовуються визначені національні колізійні правила. Вони враховують ключові фактори, такі як місце проживання спадкодавця на момент смерті, громадянство спадкодавця, а також місце знаходження майна.

Основною особливістю колізійних норм є їх здатність адаптуватися до міжнародних змін та різноманітних правових ситуацій. Застосування принципу «особистого закону» дозволяє зберігати зв'язок між спадкодавцем та його правами в межах держави, що має безпосередній вплив на вирішення спадкових спорів у контексті міжнародного приватного права. Однак, проблеми можуть виникати через різні підходи до спадкування в різних правових системах, що ускладнює застосування колізійних норм.

Визначення права, яке має застосовуватися до спадкування, базується на кількох основних принципах. Першим із них є принцип «особистого закону», згідно з яким застосовуються норми права тієї держави, громадянином якої є спадкодавець. Іншим важливим принципом є «закон місця знаходження майна», що застосовується до нерухомого майна, яке підлягає спадкуванню. Такий підхід сприяє тому, що нерухомість у правових системах багатьох країн розглядається як окремий елемент, де правила спадкування можуть значно відрізнитися від тих, що застосовуються до рухомого майна.

Принцип автономії волі спадкодавця, який дозволяє йому визначити, яке право має регулювати його спадкові відносини, стає важливим у контексті глобалізації правової системи. Така можливість, наприклад, передбачена в багатьох країнах Європейського Союзу та інших юрисдикціях, де спадкодавець може вибрати право, яке застосовуватиметься до його спадку.

Міжнародно-правове регулювання спадкових правовідносин розглядає глобальні підходи до уніфікації колізійних норм. Одним з основних міжнародних актів, який регулює цю сферу, є Гаазька конвенція 1961 року про колізії законів щодо форми заповітів, яка встановлює правила для визначення форми заповітів в міжнародному контексті. Важливе значення має також Регламент ЄС №650/2012, який надає можливість спадкодавцю обирати право

спадкування, що застосовуватиметься до його спадщини, тим самим уніфікуючи процедуру в межах Європейського Союзу.

Міжнародні договори в цій сфері є важливими для створення правової визначеності і спрощення процедур в разі транскордонних спадкових відносин. Однак певні труднощі виникають через розбіжності в правових системах різних країн щодо принципів спадкування та застосування норм міжнародного приватного права, що вимагає подальшого вдосконалення правових механізмів у цій сфері.

Національне законодавство України має визначені колізійні норми, що регулюють спадкові правовідносини, однак воно потребує вдосконалення у контексті європейських стандартів. Згідно з положеннями Цивільного кодексу України, право на спадкування визначається за останнім місцем проживання спадкодавця, проте для нерухомості діють особливі правила, і вона підпадає під регулювання права країни, де вона знаходиться.

В Україні є необхідність вдосконалення колізійних норм для кращого узгодження з міжнародним правом, особливо в умовах зростання кількості транснаціональних спадкових правовідносин. Та може включати підвищення рівня співпраці з іншими державами, зокрема через підписання додаткових міжнародних угод, які регулюють спадкові питання.

Однією з основних проблем, виявлених під час дослідження, є недостатня уніфікація правових норм між різними країнами та відсутність чітких механізмів врегулювання спадкових спорів на міжнародному рівні. Це призводить до значної правової невизначеності, складнощів у визначенні юрисдикції судів та розв'язанні колізійних ситуацій, зокрема, у справах з іноземними елементами.

Пропоновані шляхи вдосконалення правового регулювання включають, по-перше, інтеграцію українського законодавства з міжнародними стандартами, зокрема через гармонізацію положень Цивільного кодексу з нормами Європейського Союзу. Також важливим є розширення практики використання міжнародних угод і конвенцій у сфері спадкування, що

дозволить краще врахувати особливості міжнародного приватного права. Необхідно внести зміни до українського законодавства для регулювання нових форм спадкування, таких як цифрова спадщина, а також адаптувати процеси врегулювання спадкових спорів до новітніх технологій.

Рекомендацією є створення механізмів для простішого і більш ефективного вирішення спадкових спорів на рівні нотаріусів, що дозволить знизити навантаження на суди та зробить процес менш складним і більш доступним для громадян.

Таким чином, дослідження показало, що колізійні норми спадкових правовідносин є важливим елементом для забезпечення правової визначеності в умовах глобалізації. Однак для досягнення більш ефективного правового регулювання у цій сфері необхідно провести ряд змін у національному законодавстві, зокрема, удосконалити колізійні норми, а також зміцнити міжнародно-правову співпрацю в рамках спадкування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. Верховна Рада України [Інтернет ресурс] URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 27.12.2024)
2. Вусенко Ю.В. Проблеми спадкових відносин у міжнародному приватному праві. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2013. № 21. С. 173-175. [Інтернет ресурс] URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/876/1/ПРОБЛЕМИ%20СПАДКОВИХ%20ВІДНОСИН%20У%20МІЖНАРОДНОМУ%20ПРИВАТНОМУ%20ПРАВІ.pdf> (дата звернення: 27.12.2024)
3. Корнєєв Ю.В., Коваль І.О. Особливості правового регулювання спадкових відносин в міжнародному приватному праві. 2019. № 10. С. 308-312. [Інтернет ресурс] URL: [file:///C:/Users/Admin/Downloads/ap_2019_10_60%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/Admin/Downloads/ap_2019_10_60%20(2).pdf) (дата звернення: 27.12.2024)

4. Закон Італії від 1995 року № 218 «Реформа італійської системи міжнародного приватного права». [Інтернет ресурс] URL : <https://pravo.hse.ru/intprilaw/doc/040701> (дата звернення: 27.12.2024)
5. Закон Швейцарії «Про міжнародне приватне право» від 18 грудня 1987 р. [Інтернет ресурс] URL : <http://www.admin.ch/ch/d/sr/c291.html/> (дата звернення: 27.12.2024)
6. Про міжнародне приватне право. Закон України від 23.06.2005 р. № 2709-IV. [Інтернет ресурс] URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text> (дата звернення: 27.12.2024)
7. Довгерт А.С., Кисіль В.І. Міжнародне приватне право: особлива частина: підручник. Київ: Алерта, 2013. С. 79–80.
8. Blair M. (ed.), *Family Law in the World Community: Cases, Materials, and Problems in Comparative and International Family Law*, Durham, NC, Carolina Academic Press, 2015. 1058 p.
9. Довгерт А.С. Система приватного права та структура проекту нового Цивільного кодексу України. *Українське право*. 1997. № 1. С. 21.
10. Кармаза О. О. Юридичний аспект заповіту та його форми (міжнародно-правовий аналіз) / О. О. Кармаза // *Актуальні проблеми міжнародних відносин: Збірник наукових праць*. Випуск 34 [у 2-х ч.]. – Ч. II. – К. : Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Інститут міжнародних відносин. – 2002. – С. 143 – 147.
11. Міжнародне приватне право: навчальний посібник / за заг. ред. В. М. Гайворонського, професора В. П. Жушмана. – К. : Юрінком Інтер, 2007. – 237 с.
12. Гаазька конвенція про колізії законів стосовно форми спадкових розпоряджень від 5 жовтня 1961 р. [Інтернет ресурс] URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_424 (дата звернення: 27.12.2024)
13. Вашингтонська конвенція, що передбачає уніфікований закон про міжнародний заповіт від 26 жовтня 1973 р. [Інтернет ресурс] URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_b13 (дата звернення: 27.12.2024)

14. Гаазька конвенція про право, що застосовується до спадкування нерухомого майна померлих осіб від 1 серпня 1989 року [Інтернет ресурс] URL: <https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/full-text/?cid=62> (дата звернення: 27.12.2024)

15. Козловська Л. В. Теоритичні засади здійснення і захисту спадкових прав : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2015. 448 с.

16. Регламент Європейського Парламенту та Ради Європейського Союзу про компетенцію, застосовуване право, визнання і виконання рішень, прийняття і виконання нотаріальних актів з питань спадкування, а також про створення європейського свідоцтва про спадкування від 4 липня 2012 р. № 650/2012. [Інтернет ресурс] URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2012/650/oj/eng> (дата звернення: 27.12.2024)

17. Кармаза О. О. Міжнародно-правовий аналіз спадкування за заповітом / О. О. Кармаза // Актуальні проблеми міжнародних відносин: Збірник наукових праць. Випуск 41. – Ч. I. – К. : Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Інститут міжнародних відносин. – 2003. – С. 138 – 139.

18. Курдельчук Д. Міжнародне спадкування – це складно і просто. Мала енциклопедія нотаріуса. 2012. № 1. С. 193–196.

19. Конвенція 1972 року про створення системи реєстрації заповітів [Інтернет ресурс] URL: <https://rm.coe.int/16802efd1d> (дата звернення: 29.12.2024)

20. Гаазька конвенція про колізію законів, які стосуються форми заповідальних розпоряджень 1961 р. [Інтернет ресурс] URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_424#Text (дата звернення: 29.12.2024)

21. Конвенція про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах 2002 року [Інтернет ресурс] URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_009#Text (дата звернення: 29.12.2024)

22. Михайлів М. Спадкування за заповітом в умовах ре кодифікації цивільного законодавства України. Підприємництво, господарство і право. 2020. № 10. С. 22–26.

23. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Запорожцева Олександра Семеновича щодо офіційного тлумачення положення частини першої статті 1241 Цивільного кодексу України (справа про право на обов'язкову частку у спадщині повнолітніх непрацездатних дітей спадкодавця) [Інтернет ресурс] URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-14#Text> (дата звернення: 29.12.2024)

24. Михайлів М. Особливості колізійного регулювання права власності та інших речових прав у міжнародному приватному праві. Право України. 2013. № 7. С. 71-81.

25. Інструкція про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України (затверджена наказом Міністерства юстиції України від 22.02.2012 № 296/5) [Інтернет ресурс] URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0283-04#Text> (дата звернення: 29.12.2024)

26. Порядок вчинення нотаріальних дій посадовими особами органів місцевого самоврядування (наказ Міністерства юстиції України від 11.11.2011 № 3306/5 [Інтернет ресурс] URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1298-11#Text> (дата звернення: 29.12.2024)

27. Порядок посвідчення заповітів і доручень, прирівнюваних до нотаріально посвідчених (постанова КМУ від 15.06.1994 № 419) [Інтернет ресурс] URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/419-94-п#Text> (дата звернення: 29.12.2024)

28. Про затвердження Положення про державний нотаріальний архів [Інтернет ресурс] URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0443-09#Text> (дата звернення: 29.12.2024)

29. Про затвердження Правил ведення нотаріального діловодства [Інтернет ресурс] URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1318-10#Text> (дата звернення: 29.12.2024)

30. Про затвердження Порядку державної реєстрації заповітів, спадкових договорів і заведених спадкових справ у Спадковому реєстрі [Інтернет ресурс] URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/491-2011-п#Text> (дата звернення: 29.12.2024)

31. Кухарев О. Є. Спадкове право України : навч.-практ. посіб. К. : Правова єдність : Алерта, 2013. 328 с.

32. Кибенко О. Р. Міжнародне приватне право: навч.–практ. посіб. / О. Р. Кібенко. – Х. : Еспада, 2003. – 512 с.

33. Жученко В. В. Міжнародно-правове регулювання генотехнологічної системи клонування людини та її частин: робота на здобуття кваліфікаційного ступеня магістра: спец. 081 - право / наук. кер. М. В. Плотнікова. Суми: Сумський державний університет, 2020. 103 с.

34. Розгон О. Вплив походження дитини на можливість спадкування: національний та міжнародний аспекти / О. Розгон // Национальный юридический журнал: теория и практика. – Октябрь 2016. – С. 100–105.

35. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 р. (із наступними змінами та доповненнями). Відомості Верховної Ради України. 2002. № 21-22. Ст. 135.

36. Кучер В.О. Спадкові відносини за законодавством України та країн ЄС: окремі питання правозастосовчої практики. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 8. С. 121– 125.

37. Кухарев О. Є. Теоретичні та практичні проблеми диспозитивності в спадковому праві : монографія. Київ : Алерта, 2019. 498 с.

38. Господарського Кодексу Литви [Інтернет ресурс] URL: <https://www.wipo.int/wipolex/ru/legislation/details/8191> (дата звернення: 10.01.2025)

39. Ракул О.В. Спадкове право України та європейських країн: деякі основні відмінності. [Інтернет ресурс] URL: <http://www.spilnota.org.ua/ru/article/id-1204/> (дата звернення: 10.01.2025)

40. Заїка Ю. О. Особливості здійснення суб'єктивних спадкових прав // Особливості здійснення суб'єктивних прав учасниками цивільних відносин : монографія / За заг. ред. В. В. Луця. Київ : НДІ ПрПіП НАПрН України, 2011. С. 250–268.

41. Хороша Т.С. Становлення і розвиток колізійного законодавства в галузі спадкування / Т.С. Хороша // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – 2016. – Випуск 127 (частина II). – С. 123–131.

42. Чевичалова Ж. В. Європейське сімейне право: проблеми уніфікації. Актуальні проблеми права: теорія і практика. 2023. № 45.

43. Шуміло І. А., Пасат М. О., Прокопова К. Д. Договір сурогатного материнства для іноземців в Україні: проблеми та перспективи правового регулювання. Міжнародний науковий журнал "Інтернаука". Серія: "Юридичні науки". 2023. № 4. [Інтернет ресурс] URL: <https://doi.org/10.25313/2520-2308-2023-4-8793> (дата звернення: 10.01.2025).

44. Шуміло І. А., Ковпик О. Ф. Правові та етичні проблеми транскордонного сурогатного материнства. Юридичний науковий електронний журнал. 2020. № 8. С. 182-186.

45. Слабошпицька У.О. Система колізійних норм Риму IV: основні положення Регламенту (ЄС) № 650/2012. Науковий вісник УжНУ. Серія «Право». 2015. № 34. Т. 1. С. 103.

46. Терехова О. О. Здійснення, охорона та захист суб'єктивних спадкових прав : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03; Харківський нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2012. 18 с.

47. Caravaca C. A. L. (ed.), *The EU Succession Regulation: a Commentary*, United Kingdom, Cambridge University Press 2016.

48. Iasechko S., Zaitsev O., Shumilo I., Mykolaiets V., Holubieva V. Marriage contract as a regulator of non-property relations comparative characteristics of

Ukrainian and European legislation. *Ad Alta - Journal of Interdisciplinary Research*. 2022. № 12 (2, 31). P. 17-20

49. Кармаза О.О. Міжнародне спадкове право: Науково-практичний посібник. Київ: КНТ, 2007. 328 с.

50. Заїка Ю. О., Лов'як О. О. та ін. Актуальні проблеми спадкового права: Навч. посібник. За ред. Ю. О. Заїки, О. О. Лов'яка. К.: КНТ, ЦУЛ, 2014. 336 с.

51. Корнеєв Ю.В., Коваль І.О. Особливості правового регулювання спадкових відносин в міжнародному приватному праві. 2019. № 10. С. 308-312. [Інтернет ресурс] URL: [file:///C:/Users/Admin/Downloads/ap_2019_10_60%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/Admin/Downloads/ap_2019_10_60%20(2).pdf) (дата звернення: 20.01.2025).

52. Цивільний кодекс Грузії [Інтернет ресурс] URL: <https://matsne.gov.ge/ru/document/view/29962?publication=170> (дата звернення: 20.01.2025).

53. Розгон О.В. Колізійні питання спадкування за наявності іноземного елемента відносно здатності до складання заповіту та форми заповіту в сучасному українському законодавстві. *Науково-практичний журнал «Мала енциклопедія нотаріуса»*. 2009. № 6. С.103-108.

54. Лаптева А. М. Правовая природа права на наследство. *Современное право: научно-практический журнал*. 2013. № 6. С. 110.

55. Кармаза О.О. Спадкування у сучасному міжнародному приватному праві: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03. Київ. 2006. С. 13.

56. Крат В.І. Правові наслідки недійсності заповіту: окремі ремарки в контексті судової практики. [Інтернет ресурс] URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/zmi/1108858> (дата звернення: 20.01.2025).

57. Garb L., Woods J. (eds.), *International Succession*, Oxford, United Kingdom, Oxford University Press, 2015. 943 p.

58. Маркова О. В. Аліментні зобов'язання в міжнародному приватному праві. Міжнародне публічне і приватне право. 2011. № 3 (60). С. 24-28.

59. Кисіль В. І. Спадкові відносини в сучасному міжнародному приватному праві. Право У країни. 2013. № 7. С. 154-182.

60. Шуміло І. А., Литвиненко Д. О. Договірне спадкування в міжнародному приватному праві. Міжнародний науковий журнал "Інтернаука". Серія: "Юридичні науки". 2020. № 11. [Інтернет ресурс] URL: <https://doi.org/10.25313/2520-2308-2020-12> (дата звернення: 17.02.2025).

61. Кисіль В. І. Сучасне регулювання спадкових відносин у міжнародному приватному праві. Нариси з міжнародного приватного права. Київ: Алерта, 2014. С. 54-59.

62. Гаазька конвенція про міжнародне управління спадковим майном від 2 жовтня 1973 року [Інтернет ресурс] URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU73015> (дата звернення: 17.02.2025).

63. Ромовська З. В. Українське цивільне право. Спадкове право : підручник. Київ : Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2009. 264 с.

64. Спадкове право: навч. посібник / За ред. Нестерцова-Собакарь О.В. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр.справ. 2017. – 164 с.

65. Михайлів М.О. Особливості правового режиму спадкування в міжнародному приватному праві. Науковий журнал: право і суспільство. 2020. № 4. С. 292-301. [Інтернет ресурс] URL: http://www.pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2020/4_2020/44.Pdf (дата звернення: 17.02.2025).

66. Шупінська О. Становлення інституту права власності в міжнародному приватному праві / О. Шупінська // Право України. – 2006. – №7. – С. 127–130.

67. Лук'янов Д. В., Шуміло І. А., Лукань М. О. Колізійне регулювання транскордонного спадкування авторських прав. Вісник Національної академії правових наук України. 2020. Т. 27, № 2. С. 49-63.

68. Договір між Україною і Республікою Молдова про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах [Інтернет ресурс] URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/498_604 (дата звернення: 05.03.2025).

69. Михайлів М.О. Міжнародні договори України про правову допомогу в цивільних справах як джерело правового регулювання спадкування за заповітом в міжнародному приватному праві. Підприємництво, господарство і право. 2018. № 10. С. 231.

70. Estin A. L., International Family Law Desk Book, Chicago, IL, American Bar Association, 2012.

71. Chevychalova Zh. Conflict issues of legal regulation of surrogacy in private international law. Law and Innovative Society. 2021. № 2 (17). P. 30-36.

72. Шупінська О. В. Міжнародно-правове регулювання відносин власності при транскордонному спадкуванні. Університетські наукові записки. 2011. Вип. 4. С. 76–81

73. Case Law: PIL Forgo Case (1878) – Renvoi [Інтернет ресурс] URL: <https://www.studocu.com/sv/document/orebro-universitet/europa-och-varlden/case-law-pil-case-law-private-international-law/51654242> (дата звернення: 05.03.2025).

74. Фединяк Г.С., Фединяк Л.С. Міжнародне приватне право: підручник. – 4-те вид., (доп. і перероб.). – К.: Атіка, 2009. – 500 с.

75. Міжнародне приватне право: навчальний посібник / за заг. ред. В. М. Гайворонського, професора В. П. Жушмана. – К. : Юрінком Інтер, 2007. – 237 с.

76. Конвенція про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень 1958 року [Інтернет ресурс] URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU58K01R> (дата звернення: 20.03.2025).

77. Європейська конвенція про зовнішньоторговельний арбітраж 1961 року [Інтернет ресурс] URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU61K07U?an=2> (дата звернення: 20.03.2025).

78. Черняк Ю. В. Уніфікація норм міжнародного цивільного процесу з розгляду сімейних спорів: Монографія. Київ: Алерта, 2018. 388 с.

79. Гаазької конвенції про визнання і виконання іноземних судових рішень у цивільних і комерційних справах 2019 року [Інтернет ресурс] URL:

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973_001-19#Text (дата звернення: 20.03.2025).

80. Хороша Т. С. Міжнародні договори як засіб регулювання спадкових відносин з іноземним елементом. Альманах міжнародного права. Випуск 12. С. 22-31.

81. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони 2014 року [Інтернет ресурс] URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 20.03.2025).

82. Черняк Ю. В. Інститут підсудності в міжнародному приватному праві країн Європейського Союзу та України: монографія. Київ: Прецедент, 2008. 276 с.

83. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України. За ред. В. М. Коссака. К.: Істина, 2008. 831 с.

84. Церковна О. В. Особливості регулювання спадкових відносин в міжнародному праві. Часопис цивілістики. Випуск 22. С. 103-106.

85. Регламент № 593/2008 від 17.06.2008 Регламент (ЄС) N 593/2008 Європейського Парламенту та Ради "Про право, яке підлягає до застосування щодо договірних зобов'язань ("Рим I")" [Інтернет ресурс] URL:

<https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2008/593/oj/eng> (дата звернення: 06.04.2025).

86. Регламент (ЄС) N 864/2007 Європейського Парламенту та Ради "Про право, що підлягає застосуванню до позадоговірних зобов'язань ("Рим II")"

[Інтернет ресурс] URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2007/864/oj/eng> (дата звернення: 06.04.2025).

87. Регламент Ради (ЄС) № 1259/2010 від 20 грудня 2010 року "Про запровадження посиленої співпраці у сфері права, що застосовується до розлучення та роздільного проживання" [Інтернет ресурс] URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32010R1259&qid=1750009409978> (дата звернення: 06.04.2025).

88. Регламент (ЄС) № 1215/2012 Європейського Парламенту та Ради від 12 грудня 2012 року "Про юрисдикцію та визнання і виконання судових рішень у цивільних і комерційних справах (перероблений)" [Інтернет ресурс] URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2012/1215/oj/eng> (дата звернення: 06.04.2025).

89. Регламент Ради (ЄС) № 2201/2003 від 27 листопада 2003 року "Щодо юрисдикції, визнання та виконання судових рішень у шлюбних справах та справах батьківської відповідальності, що скасовує Регламент (ЄС) № 1347/2000" [Інтернет ресурс] URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2003/2201/oj/eng> (дата звернення: 06.04.2025).

90. Гаазька конвенція, про право, що застосовується до трастів, та про їх визнання [Інтернет ресурс] URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU85335> (дата звернення: 06.04.2025).

91. Гаазька конвенція від 29 травня 1993 року "Про захист дітей та співробітництво в галузі міждержавного усиновлення" [Інтернет ресурс] URL: <https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/full-text/?cid=69> (дата звернення: 06.04.2025).

92. Гаазька конвенція від 23 листопада 2007 року "Про міжнародне стягнення аліментів на дітей та інших видів сімейного утримання" [Інтернет ресурс] URL: <https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/specialised-sections/child-support> (дата звернення: 06.04.2025).

93. Крат В.І. Правові наслідки недійсності заповіту: окремі ремарки в контексті судової практики. [Інтернет ресурс] URL:

<https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/zmi/1108858> (дата звернення: 16.04.2025).

94. Закон України "Про нотаріат" [Інтернет ресурс] URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text> (дата звернення: 25.04.2025).

95. Постанова Пленуму Верховного Суду України №7 від 30 травня 2008 року "Про судову практику у справах про спадкування" [Інтернет ресурс] URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-08#Text> (дата звернення: 25.04.2025).

96. Спадковий кодекс Флориди [Інтернет ресурс] URL: <https://floridafellowsinstitute.org/wp-content/uploads/2020/01/2015-11-20-FLACTEC-Final-J.-Moran-Seminar-materials-re-Probate-Cod...-min.pdf> (дата звернення: 25.04.2025).

97. Illinois inheritance code [Інтернет ресурс] URL: <https://www.ilga.gov/ilcs4> (дата звернення: 25.04.2025).

98. New York Law on Inheritance and Trusts [Інтернет ресурс] URL: <https://law.justia.com/codes/new-york/ept/> (дата звернення: 25.04.2025).

99. Uniform Probate Code [Інтернет ресурс] URL: <https://www.uniformlaws.org/committees/community-home?CommunityKey=35a4e3e3-de91-4527-aeec-26b1fc41b1c3> (дата звернення: 25.04.2025).